

Хмельницький національний університет
Факультет економіки і управління
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: Фінансовий моніторинг в системі банківського нагляду за матеріалами
АТ «ОТП Банк»

Рівень вищої освіти магістр

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Шифр і назва спеціальності

Освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування»
Назва

КВРФБС.021227.01.05.00

Виконав: студент II курсу, група ФБСм-21-1 _____ Олександр ЛЕГА
Підпис, дата Ім'я прізвище

Керівник: д-р. екон. наук, професор _____ Раїса КВАСНИЦЬКА
Підпис, дата Ім'я прізвище

Нормоконтролер _____
Підпис, дата Ім'я прізвище

До захисту допускаю:

Зав. кафедри

д-р. екон. наук, професор

_____ Ніла ХРУЩ
Підпис, дата Ім'я прізвище

_____ 2022 р.

Хмельницький 2022

Зміст

	С.
Вступ	5
1 Загальнотеоретичні засади фінансового моніторингу в системі банківського нагляду	9
1.1 Фінансовий моніторинг в системі заходів боротьби з відмиванням коштів	9
1.2 Банки як суб'єкти первинного фінансового моніторингу та банківського нагляду	20
2 Організаційно-аналітичні аспекти здійснення фінансового моніторингу в банківському секторі України	31
2.1 Аналіз ефективності функціонування системи фінансового моніторингу в Україні в 2017-2021 роках	31
2.2 Характеристика діяльності АТ «ОТП Банк» та аналіз фінансово-майнового її забезпечення за 2019-2021 роки	42
3 Напрями підвищення ефективності внутрішнього фінансового моніторингу в банківських установах на прикладі АТ «ОТП Банк»	55
Висновки	70
Список використаних джерел	74
Додатки	83

Вступ

Актуальність теми. Економічне сьогодення України, як європейської держави, супроводжується реалізацією комплексу стратегічних заходів, що спрямовані на розвиток економіки в умовах євроінтеграції, подолання бідності та протидію злочинності. Водночас, зміни, які відбуваються в суспільстві, результуються, як позитивними, так і, нажаль, певними негативними тенденціями, що стають вагомими перешкодами розвитку світової економіки та економіки окремих держав. За таких умов, набувають поширення фінансові операції протизаконного характеру (відмивання коштів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення), які є серйозними загрозами для глобальної безпеки та цілісності фінансової системи. На захист від таких загроз спрямована діяльність Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей міжнародні стандарти (FATF). Поширення протизаконних фінансових операцій породило появу фінансового моніторингу, тобто нової форми фінансового контролю. До операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, відносяться переважно ті, які пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю. Адже розрізнення у регуляторно-правових аспектах фінансових операцій різних держав уможливають чималу кількість схем легалізації доходів, які отримуються злочинним шляхом. Основним джерелом надходження інформації про здійснення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу є комерційні банки, які, керуючись законодавчо-нормативною базою фінансового моніторингу та своїми внутрішніми правилами, здійснюють відповідні заходи фінансового моніторингу. Тому, сьогодні актуалізуються питання щодо підвищення ефективності здійснення фінансового моніторингу в системі банківського нагляду за сучасних умов розвитку світової економіки, які зумовлюють необхідність обґрунтування напрямів удосконалення функціонування різних рівнів системи фінансового моніторингу в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливість розвитку системи фінансового моніторингу в Україні, в банках та небанківських установах відображається у державній стратегії, відповідно до якої передбачається створення єдиної державної інформаційної та прозорої системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом; співробітництво Державної служби фінансового моніторингу України з державними органами, які контролюють та регулюють діяльність суб'єктів первинного фінансового моніторингу (банків та інших установ); використання міжнародного досвіду й активну участь у міжнародному співробітництві. Тому, дослідженню змісту, принципів та особливостей здійснення фінансового моніторингу як на рівні держави, так і на рівні окремих суб'єктів первинного фінансового моніторингу присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжні вчених-економістів, таких як: Внукова Н. [73], Квасницька Р. [30], Колодізєв О., Плєскун І. [34], Латковська Т. А. [39], Рекуненко І.І. [65], Пушак [63], Смагло О. [69] та інших. Проте, незважаючи на вагомий доробок науковців щодо фінансового моніторингу, однак, окремі питання щодо оцінки ефективності здійснення фінансового моніторингу банківськими установами (суб'єктами первинного фінансового моніторингу) потребують подальшого дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад здійснення фінансового моніторингу банківськими установами та пошук напрямів підвищення його ефективності як складової системи банківського нагляду в Україні.

Мета кваліфікаційної роботи передбачає вирішення таких завдань:

- узагальнити теоретичні підходи до визначення суті фінансового моніторингу та його ролі в системі заходів боротьби з відмиванням коштів
- дослідити роль та місце банків як суб'єктів первинного фінансового моніторингу та банківського нагляду;
- проаналізувати ефективність функціонування системи фінансового моніторингу в Україні в 2017-2021 роках;

- охарактеризувати діяльності АТ «ОТП Банк» та проаналізувати фінансово-майнове її забезпечення за 2019-2021 роки;

- дослідити напрями підвищення ефективності внутрішнього фінансового моніторингу в банківських установах на прикладі АТ «ОТП Банк».

Предметом кваліфікаційної роботи є теоретико-методичні засади здійснення фінансового моніторингу банками України.

Об'єктом дипломної роботи є процес фінансового моніторингу АТ «ОТП Банк» - суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань у процесі виконання роботи було використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналізу та синтезу, наукової абстракції, індукції та дедукції, логічного узагальнення – при уточненні понятійно-категоріального апарату фінансового моніторингу; порівняльного та статистичного аналізу – при аналізі ефективності фінансового моніторингу в Україні; інтегрального оцінювання – при оцінюванні ризику участі банків у нелегальних схемах.

Інформаційну базу дослідження склали Закони України, положення Верховної Ради, постанови Правління Національного банку України, рішення Державної служби фінансового моніторингу України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, резолюції FATF, накази та розпорядження Національного банку України, статистична та фінансова звітність банків України, зокрема АТ «ОТП Банк», наукові праці фахівців у галузі фінансового моніторингу.

Наукова новизна результатів кваліфікаційного дослідження полягає в удосконаленні теоретичного базису здійснення фінансового моніторингу, а саме в уточненні самого поняття «фінансовий моніторинг», яке запропоновано розглядати як систему і заходів, і суб'єктів відносин, що виникають в процесі здійснення фінансової операції, аналізу та перевірки інформації про неї, віднесення (чи не віднесення) її до операції з легалізації (відмивання) грошей (доходів), отриманих злочинним шляхом. Таке визначення, на відміну від існуючих, дозволяє комплексно визначати процесні напрями фінансового моніторингу через систему заходів, які забезпечуються через цілісну систему

форм та методів взаємовідносин між суб'єктами різних рівнів фінансового моніторингу.

Апробація результатів дослідження. Участь у конференціях:

- III Всеукраїнській науково-практичній інтернет конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Розвиток інноваційного фінансового управління суб'єктами економіки в умовах реалізації євроінтеграційної стратегії України» (16 листопада 2022 р., м. Хмельницький);

- XVI Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків» (24 листопада 2022 р., м. Черкаси).

Публікації. Результати кваліфікаційного дослідження були опубліковані в 1 науковій праці загальним обсягом 0,3 др. арк.

1 Загальнотеоретичні засади фінансового моніторингу в системі банківського нагляду

1.1 Фінансовий моніторинг в системі заходів боротьби з відмиванням коштів

Сьогодні наша держава впевнено дотримується визначеного нею вектору на євроінтеграцію, який стимулює наше суспільство до відповідності стандартам загальноєвропейської політики боротьби з фінансовою злочинністю, з відмиванням коштів. Підтримка політики боротьби з фінансовою злочинністю покращує інвестиційний імідж України та підвищує її позиції «у світових рейтингах економічної свободи, верховенства права, захисту прав власності, боротьби з корупцією тощо» [40, с.307]. Термін «відмивання грошей» з'явився в офіційному юридичному лексиконі порівняно недавно. Як стверджують спеціалісти, запровадила його 1984 року президентська комісія США з боротьби з організованою злочинністю [10]. У 1988 р. Віденською конвенцією ООН було дане визначення цього поняття, а у 1989 р. було засновано Групу з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (Financial Action Task Force – FATF), в резолюціях якої зазначено, що «відмивання грошей – це процес, який дозволяє приховати незаконне походження таких грошей, має небезпечний характер, оскільки він дозволяє злочинцям користуватися своїм прибутком без створення загрози для джерела таких прибутків» [19]. Так, FATF має повноваження щодо здійснення досліджень методів і тенденцій відмивання грошей, аналізу вже вжитих заходів на національному або міжнародному рівнях та визначення заходів, які потрібно здійснювати задля боротьби з відмиванням грошей. З цією метою FATF розроблено 40 рекомендацій, що забезпечують базову основу заходів, які сприяють боротьбі з відмиванням грошей. При цьому, «країни - члени FATF

збирають інформацію і відомості про основні тенденції у сфері відмивання грошей: використання злочинцями складних і заплутаних способів узаконення незаконно отриманих грошей, професіоналізація процесу, використання різних секторів фінансової системи та економіки, а також знаходження нових географічних шляхів), аби забезпечити відповідність Сорока рекомендацій вимогам і реаліям часу» [19].

Також розгорнуті положення щодо виявлення та протидії відмиванню коштів надається в Директиві Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2018/843 від 30 травня 2018 року «Про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму та про внесення змін до директив 2009/138/ЄС і 2013/36/ЄС» (далі – Директива), метою якої «є не тільки виявляти та розслідувати відмивання грошей, але й запобігати його виникненню» [20]. При цьому, чіткого визначення цього поняття в Директиві не дається. В Директиві (91/308/ЄЕС) зі змінами 2001 р. відзначалось, що відмивання коштів означає поведінку, яка здійснюється навмисно, а саме:

«- обмін або передача власності, якщо відомо, що така власність виникла в результаті кримінальної діяльності чи участі в подібній діяльності з метою приховування або маскуванню незаконного походження власності чи сприяння будь-якій особі, яка здійснює подібну діяльність, ухилитися від юридичних наслідків своїх дій;

- приховування або маскуванню справжньої природи, джерела, місцезнаходження, розміщення, руху, прав щодо власності чи прав на власність, якщо відомо, що така власність виникла в результаті кримінальної діяльності або участі в подібній діяльності;

- придбання, володіння або використання власності, якщо на момент отримання було відомо, що подібна власність виникла в результаті кримінальної діяльності чи участі в подібній діяльності;

- участь у будь-яких діях, об'єднання з метою здійснення, спроби здійснення й надання допомоги, співучасть, сприяння й консультування здійснення будь-яких дій, зазначених у попередніх абзацах» [21].

Таким чином, відмивання «брудних» грошей характеризуються великою кількістю способів його здійснення, до яких відносяться:

- використання злочинцями (злочинними групами) недоліків національних фінансових систем;
- проведення злочинцями (злочинними групами) гнучких і швидких операцій з переказами і переміщенням активів через державні кордони;
- вміле використання злочинцями (злочинними групами) розходження в режимах регулювання підприємницької діяльності у різних країнах;
- користування злочинцями (злочинними групами) послугами посадовців, які порушують правові та етичні норми.

Таким чином, «можна вважати певним девізом, що увесь світ дійшов згоди у тому, що боротьба з відмиванням грошей, набутих злочинним шляхом, у банківському секторі економіки – справа виняткової ваги» [76].

Для боротьби з нелегальним обігом грошових потоків створюються міжнародні організації, діяльність яких саме спрямована на моніторинг «брудних» грошей, тобто виявлення нелегальних грошових потоків та оцінювання ризиків легалізації коштів різних країн. Так, найбільш впливовими міжнародними організаціями з виявлення та протидії відмиванню коштів (крім FATF) є:

– «Moneyval – спеціальний комітет експертів ради Європи із взаємної оцінки заходів щодо протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму, який створений для здійснення незалежного та загального аналізу боротьби з легалізацією кримінальних коштів» [40, с.308];

– «Базельський комітет – основними принципами комітету є ефективний банківський нагляд, який охоплює широке коло питань, включаючи протидію відмиванню доходів, передбачає перевірку органами банківського нагляду наявності в банку адекватних регламентів, положень та інструкцій» [40, с.308];

– «Вольфсберзька група – розробка та дотримання 14 принципів боротьби із незаконними банківськими установами в приватному банківському секторі щодо відмивання доходів у банках-кореспондентах, які регламентують

встановлення і підтримку банківських кореспондентських відносин у світовому масштабі» [40, с.308];

– «Європейська рада із системних ризиків – відповідальна за макропруденційний нагляд за фінансовою системою ЄС з метою запобігання або зменшення системних ризиків для фінансової стабільності в ЄС, що виникають у процесі розвитку фінансової системи, і, беручи до уваги макроекономічні тенденції, уникати періодів поширення фінансових дисбалансів» [40, с.308];

– «Європейська система фінансового нагляду – здійснює узагальнення правил нагляду, розроблення технічних стандартів, інструкцій і роз'яснень, які можуть бути використані національними регуляторами й урядами в процесі прийняття регуляторних рішень» [40, с.308].

Варто відмітити, що питання боротьби з нелегальним обігом грошових потоків, які одержані злочинним шляхом, є актуальними й для України. Так, органом, уповноваженим Україною на виконання функцій підрозділу фінансової розвідки та «національним центром для отримання та аналізу: повідомлень про підозрілі операції, іншої інформації, яка має відношення до відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення» [58] є Державна служба фінансового моніторингу (ДСФМ). Діяльність ДСФМ регламентується Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [59].

В Україні, з метою «визначення актуальних ризиків і загроз у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні, а також напрямів державної політики для мінімізації таких ризиків і загроз та розвитку системи фінансового моніторингу» [49], розроблено «Основні напрями розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних

злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року» (далі – Основні напрями).

Реалізація Основних напрямів має на меті «інституційне, законодавче, організаційне та практичне удосконалення системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення відповідно до міжнародних стандартів та запровадження системи довгострокового планування у відповідній сфері» [49]. Досягнення означеної мети реалізується через вирішення ключових завдань, перелік яких представлено в Додатку А.

Глобальне поширення незаконних фінансових операцій спричинило появу такої нової форми контролю – фінансового моніторингу. На законодавчому рівні термін «фінансовий моніторинг» вперше був введений у 2003 р. «Порядком проведення внутрішнього фінансового моніторингу суб'єктами господарювання, що провадять господарську діяльність з організації та утримання казино, інших гральних закладів і ломбардів». Сьогодні згідно Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» фінансовий моніторинг розглядається через деталізацію таких споріднених понять:

«- фінансовий моніторинг - сукупність заходів, що вживаються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу;

- державний фінансовий моніторинг - сукупність заходів, що вживаються суб'єктами державного фінансового моніторингу і спрямовуються на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії;

- первинний фінансовий моніторинг - сукупність заходів, які вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу і спрямовані на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії» [59].

У науково-методичній спеціалізованій літературі зустрічаються визначення фінансового моніторингу, які даються вченими, що виділяють різні аспекти цього поняття (Додаток Б). За результатами аналізу даних Додатку Б можна констатувати, що серед учених-економістів розуміння фінансового моніторингу інтерпретується через такі дефініції, як:

- форма, різновид, особлива сфера, система, метод фінансового контролю [9; 16; 27; 31; 48; 64; 68];
- сукупність, комплекс, система заходів [6; 7; 14; 17; 18; 36; 37; 41; 54; 59; 64];
- система елементів [23];
- система постійного спостереження, спостереження [8; 51];
- економіко-правовий механізм, механізм [14; 29];
- інструмент протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів, інструмент державного регулювання, інструмент забезпечення національної безпеки [14; 15; 64].

При цьому, у визначеннях фінансового моніторингу, які даються дослідниками, різним є підхід і до того, на що спрямовуються означені вище форми фінансового контролю, сукупність чи система заходів, механізм чи інструмент. Так, такими спрямуваннями дослідники визначають:

- «виявлення операцій, пов'язаних з легалізацією доходів, здобутих злочинним шляхом» [31];
- «управління фінансами, яке містить усі елементи механізму фінансового контролю у їх зовнішньому вияві» [16];
- «виявлення, аналіз та перевірка інформації про фінансові операції щодо віднесення їх до таких, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів незаконного походження з наступним переданням їх правоохоронним органам» [7; 17; 41; 54];

- «спостереження за рівнем стійкості банку, аналіз, оцінку і прогнозування розвитку на перспективу» [23; 36];
- «формування єдиної бази даних планування діяльності при безперервному зборі, систематизації та обробці інформації» [74];
- «прогнозування випадків ризиків пов'язаних з легалізацією коштів» [51];
- «формування загальнодержавної багато джерельної аналітичної бази даних з метою запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [12];
- «протидію та запобігання легалізації (відмиванню) грошей та іншого майна (доходів), отриманих злочинним шляхом як в окремих суб'єктах господарювання, так і в масштабі всієї країни» [9; 29];
- «підвищення рівня фінансової, а відповідно й економічної безпеки держави» [37];
- «ефективне функціонування національної системи боротьби з фінансуванням тероризму» [18];
- «забезпечення національної безпеки» [64];
- «виявлення схем та механізмів легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму» [68];
- «запобігання використанню фінансової системи для відмивання доходів від злочинної діяльності» [52].

На підставі узагальнення підходів до трактування суті поняття «фінансовий моніторинг», що визначені в законодавчо-нормативних актах України та у визначеннях різних вчених-економістів, зазначимо, що фінансовий моніторинг, першочергово, все ж варто розглядати як багаторівневу систему заходів з протидії та запобігання легалізації (відмиванню) грошей (доходів), отриманих злочинним шляхом, на основі виявлення таких фінансові операції, аналізу та перевірки інформації щодо них з наступним переданням їх правоохоронним органам.

Розглядаючи фінансовий моніторинг як систему заходів, варто відмітити, що ці заходи, водночас, забезпечуються через цілісну систему форм та методів взаємовідносин, які виникають «при проведенні фінансових операцій клієнтами через фінансові установи з урахуванням законодавчо покладених на них обов'язків забезпечення заходів щодо повного та своєчасного запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, здобутих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму з урахуванням провідних світових тенденцій у галузі способів та методів легалізації доходів, а також сукупності збору, обробки та аналізу інформації та її передачі до спеціалізованих органів держави, які, у свою чергу, здійснюють перевірку правомірності проведення таких операцій і перевіряють джерела походження доходів клієнтів, а також послідовного економічно-соціального розвитку суспільства та боротьби з суспільно небезпечними явищами» [5, с.39]. Таким чином, фінансовий моніторинг є системою і заходів, і суб'єктів відносин, що виникають в процесі здійснення фінансової операції, аналізу та перевірки інформації про неї, віднесення (чи не віднесення) її до операції з легалізації (відмиванню) грошей (доходів), отриманих злочинним шляхом. Тому, доцільним є розгляд і такого поняття, як «система фінансового моніторингу». Так, системою фінансового моніторингу є сукупність суб'єктів, відносин між ними, що виникають в процесі здійснення фінансових операцій, та заходів з протидії та запобігання легалізації (відмиванню) грошей (доходів), отриманих злочинним шляхом, на основі виявлення таких фінансових операцій, аналізу та перевірки інформації щодо них з наступним переданням їх правоохоронним органам.

Згідно з Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» в Україні функціонує дворівнева система фінансового моніторингу, яка має (рисунок В.1 додатку В):

- перший рівень – рівень первинного моніторингу, що здійснюється суб'єктами первинного фінансового моніторингу та передбачає різноманітні заходи цього рівня, які вживаються і спрямовуються на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) грошей (доходів), отриманих злочинним шляхом;

- другий рівень – рівень державного моніторингу, що здійснюється суб'єктами державного фінансового моніторингу та передбачає різноманітні заходи цього рівня, які вживаються і спрямовуються на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) грошей (доходів), отриманих злочинним шляхом.

Суб'єктами першого рівня системи фінансового моніторингу – первинного фінансового моніторингу є:

«1) банки, страховики (перестраховики), страхові (перестрахові) брокери, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи;

2) оператори платіжних систем;

3) товарні та інші біржі, що проводять фінансові операції з товарами;

4) професійні учасники фондового ринку (ринку цінних паперів), крім осіб, які провадять діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку;

5) оператори поштового зв'язку, які надають фінансові платіжні послуги та/або послуги поштового переказу, та/або послуги із здійснення валютних операцій;

6) філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, що надають фінансові послуги на території України;

7) спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу (крім осіб, які надають послуги в рамках трудових правовідносин):

- суб'єкти аудиторської діяльності;

- бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку;

- суб'єкти господарювання, що здійснюють консультування з питань оподаткування;

- адвокатські бюро, адвокатські об'єднання та адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально;

- нотаріуси;

- суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги;

- особи, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами;

- суб'єкти господарювання, що надають посередницькі послуги та/або консультаційні послуги під час здійснення операцій з нерухомим майном;

- суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них;

- суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри;

- суб'єкти господарювання, які здійснюють торговельну діяльність культурними цінностями та/або надають посередницькі послуги в такій діяльності;

8) постачальник послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів;

9) інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги» [59].

Суб'єктами другого рівня системи фінансового моніторингу – державного фінансового моніторингу є:

- НБУ;

- Державна служба фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг), що є «центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і, який реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [58];

- Міністерство юстиції України;

- НКЦПФР;

- Міністерство цифрової трансформації України та спеціально уповноважений орган.

Об'єктом фінансового моніторингу є «дії з активами, пов'язані з відповідними учасниками фінансових операцій, які їх проводять, за умови наявності ризиків використання таких активів з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а також будь-яка інформація про такі дії чи події, активи та їх учасників» [59].

Відповідно, «фінансовими операціями, які стають об'єктами фінансового моніторингу є порогові фінансові операції, сума здійснення кожної із них, дорівнює чи перевищує 400 тис. грн (для суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та/або азартні ігри, - 55 тис. грн) або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, банківських металах, інших активах, еквівалентну за офіційним курсом гривні до іноземних валют і банківських металів вище зазначеним сумам у гривнях, за наявності однієї або більше таких ознак:

- фінансові операції у разі, якщо хоча б одна із сторін - учасників фінансової операції має відповідну реєстрацію, місце проживання чи місцезнаходження в державі (юрисдикції), що не виконує чи неналежним чином виконує рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення (у тому числі дипломатичне представництво, посольство, консульство такої іноземної держави), або однією із сторін - учасників фінансової операції є особа, яка має рахунок у банку, зареєстрованому в зазначеній державі (юрисдикції);

- фінансові операції політично значущих осіб, членів їх сім'ї та/або осіб, пов'язаних з політично значущими особами;

- платіжні операції з переказу коштів за кордон (у тому числі до держав, віднесених Кабінетом Міністрів України до офшорних зон);

- фінансові операції з готівкою (внесення, переказ, отримання коштів)» [59].

1.2 Банки як суб'єкти первинного фінансового моніторингу та банківського нагляду

Найпотужнішим щодо фінансового забезпечення сектором вітчизняної економіки є банківський сектор, за допомогою інституційних одиниць якого здійснюються масштабні переливання грошових коштів як на національному, так і на міжнародному рівні. Тому, саме на банки покладено зобов'язання щодо оцінки ризику ділових відносин (фінансової операції без встановлення ділових відносин) з їх клієнтами. А відповідальність щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів на рівні держави покладено на НБУ. Як вже зазначалось законодавчо визначено декілька видів фінансового моніторингу: первинний і державний. Саме первинний моніторинг, передбачає різноманітні заходи, які вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу і «спрямовуються на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) грошей (доходів), отриманих злочинним шляхом» [59].

За своїм змістом первинний фінансовий моніторинг є відобразником заходів «обов'язкового та внутрішнього фінансового моніторингу щодо процедур збирання, реєстрації, обробки та аналізу інформації про трансакції господарюючих суб'єктів з грошовими коштами й іншими активами з метою забезпечення законності та правильності використання фінансових ресурсів» [35, с.42]. Предметом же «первинного фінансового моніторингу є «систематичне спостереження за процесом утворення, розподілу та використання фондів грошових коштів і фінансовими результатами, що відбиваються в системі показників обліку та звітності, з метою виявлення, запобігання та відвернення можливих порушень у фінансовій діяльності

суб'єктів господарювання відповідно до встановлених актами фінансового права нормативів» [35, с.51].

Аналіз праць учених-економістів [22; 25; 50; 66; 78] дозволив систематизувати функції первинного фінансового моніторингу, які мають виконувати суб'єкти цього виду фінансового моніторингу в процесі виконання свого функціоналу в загальній системі фінансового моніторингу країни. Так, до таких функцій варто віднести (рисунок Б.1 додатку Б):

1) організаційно-управлінська (упорядковуюча) функція, що «полягає у визначенні на підставі законодавства системи та порядку фінансового моніторингу, його структури, виконавців, їх завдань, функціональних обов'язків, форм і засобів фінансового нагляду» [22; 50; 78];

2) контрольно-наглядова функція, що «реалізується через ідентифікацію і вивчення особи клієнта, який здійснює фінансову операцію, перевірку видів його діяльності, зіставлення з останніми предметів фінансової операції, стосовно якої здійснюється фінансовий моніторинг» [22; 50; 78];

3) аналітична функція, яка передбачає цілку її виявлень:

- аналіз змісту фінансової операції, її звичайності або незвичайності;
- аналіз заплутаності умов здійснення;
- аналіз економічної невиправданості фінансових операцій чи суперечливості звичайній практиці клієнта;
- «оцінку ризику здійснення клієнтом банку легалізації (відмивання) грошей, одержаних злочинним шляхом» [78, с. 12];

3) інформаційна функція, яка передбачає «виявлення суб'єктами первинного фінансового моніторингу інформації про ознаки наявної або ймовірної сумнівності фінансової операції, перевірку та передачу цієї інформації Державній службі фінансового моніторингу» [22; 50; 78];

4) превентивна (попереджувальна чи запобіжна) функція, яка полягає у:

- «безпосередньому запобіганні легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, через здійснення моніторингових дій стосовно окремої фінансової операції» [78];

- «опосередкованому запобіганню злочинності – через запобігання відмиванню «брудних» коштів, отриманих у процесі злочинної діяльності» [78];

5) захисна функція, що передбачає «можливість захисту національної економіки від протиправних дій з боку окремих суб'єктів господарювання, які можуть порушувати базові умови економічної та фінансової безпеки держави, загрожувати нормальному функціонуванню національного господарства у межах чинного законодавства країни» [25].

Головними суб'єктами первинного фінансового моніторингу є банківські установи, відокремлені підрозділи банків, філії іноземних банків, платіжні системи, платіжними організаціями яких є банки. Так, відповідно до чинного законодавства України банки як суб'єкти первинного фінансового моніторингу уповноважені здійснювати внутрішній фінансовий моніторинг та контролювати дотримання порядку ведення розрахункових та касових операцій підприємствами, організаціями, установами, а також дотримання ними валютного законодавства. Таким чином, система фінансового моніторингу в банківській сфері має свої особливості формування та функціонування. Оскільки, система фінансового моніторингу покликана дати комплексну оцінку дотримання чинного законодавства щодо запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в країні, то в банківській сфері виокремлюються певні рівні проведення фінансового моніторингу, а саме: моніторинг фінансової стабільності банківського сектора; фінансовий моніторинг НБУ банків України, внутрішній фінансовий моніторинг в банківських установах України (рисунок 1.2). Отже, «легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, взагалі неможлива без участі банків, які можуть виконувати як активну (безпосередньо сприяти легалізації), так і пасивну (проводити операції своїх клієнтів, не вбачаючи в них легалізацію доходів) роль» [32, с.7]. Тому, в державній системі фінансового моніторингу щодо протидії легалізації доходів, які отримуються злочинним шляхом у фінансовому секторі, банки можуть виступати як активними, так і

пасивними учасниками цієї системи. У зв'язку з цим особливого значення набуло проведення фінансового моніторингу, який проводять банківські установи, що є найбільш вагомими фінансовими посередниками в державі. Положенням «Про здійснення банками фінансового моніторингу» регламентуються «вимоги НБУ щодо виконання банками законодавства України з питань фінансового моніторингу» [60]. Так, банківські установи зобов'язані «забезпечувати належну організацію внутрішньобанківської системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, а також здійснення первинного фінансового моніторингу» [60].

Рисунок 1.2 – Система здійснення фінансового моніторингу в банківському секторі

Складено автором за даними джерел [56; 59; 60]

Здійснюючи належну організацію внутрішньобанківської системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та проведення первинного фінансового моніторингу, банки мають на меті: «виконання вимог законодавства України у сфері запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; можливість належним чином виявляти порогові та підозрілі фінансові операції (діяльність) та повідомляти про них спеціально уповноважений орган; запобігання використанню послуг та продуктів банку для проведення клієнтами фінансових операцій з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення» [60].

З метою належної організації внутрішньобанківської системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та проведення первинного фінансового моніторингу, банк проводить такі заходи щодо:

1) призначення відповідального працівника банку згідно з вимогами законодавства України у сфері фінансового моніторингу на рівні керівництва банку [60];

2) створення та розроблення:

- «окремого структурного підрозділу зі здійснення фінансового моніторингу, який очолює відповідальний працівник банку або який безпосередньо підпорядковується відповідальному працівникові банку;

- дієвої та своєчасної системи ескалації підозр та проблемних питань у сфері фінансового моніторингу та порядку їх розгляду, в т.ч. з повідомленням інформації/фактів, що стосуються випадків порушення або можливого

порушення законодавства України у сфері фінансового моніторингу, в порядку, передбаченому внутрішніми документами банку;

- заходів з належної перевірки клієнтів з метою розуміння суті діяльності клієнта, мети та очікуваного характеру ділових відносин з ним, що дає змогу банку бути впевненим, що фінансові операції клієнта відповідають наявній в банку інформації про нього, його бізнес, ризик-профіль, уключаючи у разі потреби джерела походження його коштів/статків, встановлення кінцевого бенефіціарного власника для оперативного виявлення незвичайної поведінки та підозрілих фінансових операцій (діяльності);

- створення та забезпечення функціонування дієвої та своєчасної системи ескалації підозр та проблемних питань у сфері фінансового моніторингу та порядку їх розгляду, в т.ч. з повідомленням інформації/фактів, що стосуються випадків порушення або можливого порушення законодавства України у сфері фінансового моніторингу, в порядку, передбаченому внутрішніми документами банку;

- внутрішніх документів банку з питань фінансового моніторингу в обсязі, необхідному для ефективного функціонування внутрішньобанківської системи фінансового моніторингу та розуміння працівниками банку своїх обов'язків та повноважень у цій сфері» [60];

3) забезпечення:

- «функціонування системи управління ризиками легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

- функціонування на постійній основі колегіального органу щодо розгляду проблемних та актуальних питань функціонування внутрішньобанківської системи фінансового моніторингу;

- достатніх ресурсів для функціонування внутрішньобанківської системи фінансового моніторингу (у т.ч. окремого структурного підрозділу);

- достатньої інформованості та обізнаності голови, членів ради і правління банку щодо їхніх обов'язків у сфері фінансового моніторингу, а

також щодо притаманних ризик-профілю банку ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

- інформування керівників банку щодо важливості вимог законодавства України з питань фінансового моніторингу з метою забезпечення належної системи управління ризиками, необхідності вжиття дієвих заходів для ефективного запобігання використанню послуг банку з метою легалізації доходів та розуміння наслідків, на які наражається банк у разі невиконання вимог законодавства України з питань фінансового моніторингу;

- ефективного розподілу функцій з питань фінансового моніторингу між трьома лініями захисту, забезпечення належної обізнаності та виконання працівниками банку, визначених для них обов'язків у сфері фінансового моніторингу, розуміння такими працівниками своєї відповідальності за невиконання обов'язків та/або бездіяльність;

- здійснення на постійній основі проведення навчальних заходів для працівників банку та агентів банку (їх працівників) з метою розуміння ними покладених на них обов'язків та порядку дій;

- перевірки наявності бездоганної ділової репутації в усіх працівників банку, залучених до проведення первинного фінансового моніторингу;

- своєчасного виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, та належний інформаційний обмін з спеціально уповноваженим органом» [60];

4) запровадження:

- «внутрішнього контролю з питань фінансового моніторингу, зокрема забезпечення своєчасного виявлення внутрішнім аудитом проблемних питань та ознак неналежної системи управління ризиками легалізації доходів та постійне його вдосконалення;

- вивчення нових продуктів/послуг, включаючи нові канали продажу, використання або розроблення нових технологій для наявних або нових

продуктів з метою належної оцінки притаманних їм ризиків та належного контролю за ризиками для наявних продуктів/послуг;

- системи автоматизації банку, яка забезпечуватиме своєчасне та повне виконання банком обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

- належного документування дії працівників банку та фіксації події, що стосуються виконання банком обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

- зберігання всіх документів, даних, інформації (у т.ч. відповідних звітів, розпоряджень, файлів), що стосуються виконання банком обов'язків у сфері фінансового моніторингу, протягом строків, визначених чинним законодавством України;

- своєчасного надання на запити НБУ необхідних документів/інформації/ пояснень/ аргументів, що належним чином підтверджують виконання банком вимог законодавства України з питань фінансового моніторингу;

- вжиття заходів із постійного вдосконалення внутрішньобанківської системи фінансового моніторингу» [60].

Відповідальність за неналежну організацію внутрішньобанківської системи протидії та запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом та проведення первинного фінансового моніторингу несе «голова правління банку / керівник філії іноземного банку (крім банків, віднесених до категорії неплатоспроможних, щодо яких запроваджена процедура тимчасової адміністрації або ліквідації), а також відповідальний працівник банку» [60]. Варто зауважити, що, не рідше одного разу на квартал, правління банку (чи керівник філії іноземного банку) забезпечує розгляд певних питань щодо фінансового моніторингу, а саме:

- «результатів моніторингу ділових відносин з клієнтами, за підсумками якого була виявлена підозріла діяльність клієнтів, та пропозицій щодо вжиття необхідних заходів стосовно таких клієнтів з метою мінімізації ризиків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом;

- питань, що пов'язані з пропозиціями щодо відмови у продовженні ділових відносин з клієнтами;
- проблемних питань, які виникають під час проведення заходів з належної перевірки клієнтів у банку;
- змін у законодавстві України з питань фінансового моніторингу та вжиття банком необхідних заходів у зв'язку із такими змінами із зазначенням строків вжиття таких заходів;
- результатів оцінки нових банківських продуктів чи послуг та притаманних їм ризиків;
- питань щодо проведення навчальних заходів для працівників банку, агентів банку (їх працівників);
- питань, пов'язаних зі встановленням ділових відносин з фізичними особами, які є політично значущими особами, членами їх сім'ї або особами, пов'язаними з політично значущими особами, або іншими особами, кінцевий бенефіціарний власник яких є політично значущою особою, членом її сім'ї або особою, пов'язаною з політично значущою особою та/або їх обслуговуванням;
- інших питань, які потребують розгляду щодо виконання банком вимог законодавства України у сфері фінансового моніторингу» [60].

Банк з «урахуванням особливостей своєї діяльності (зокрема характеру й обсягів діяльності, видів послуг, що надаються, типів клієнтів, що обслуговуються, використання новітніх технологій) та притаманних своїй діяльності ризиків запроваджує систему автоматизації банку, яка є комплексною інтегрованою системою автоматизації процесів фінансового моніторингу, що може складатися з кількох окремих систем або підсистем, які забезпечують функціонування належної системи управління ризиками легалізації доходів банку» [60]. На рисунку 1.3 відображено процеси, які, відповідно до чинного законодавства, має забезпечувати система автоматизації процесів фінансового моніторингу в банку. Така система сприяє функціонуванню належної системи управління ризиками легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Рисунок 1.3 - Процеси, які забезпечує система автоматизації процесів
фінансового моніторингу в банку

Складено автором за даними джерела [60]

Отже, банківські установи, як суб'єкти первинного фінансового моніторингу мають значний обсяг обов'язків, однак обмежене коло повноважень щодо виконання ними їх функцій у межах системи фінансового моніторингу із запобігання використанню з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

2 Організаційно-аналітичні аспекти здійснення фінансового моніторингу в банківському секторі України

2.1 Аналіз ефективності функціонування системи фінансового моніторингу в Україні в 2017-2021 роках

Як вже зазначалось метою фінансового моніторингу є виявлення сумнівних фінансових операцій, протидія відмиванню грошових коштів (доходів) і фінансуванню тероризму, сепаратизму тощо. При цьому, під перевірку можуть потрапити фінансові операції, які:

- є складними чи незвично великими за обсягом переказів коштів;
- були проведені у незвичний спосіб;
- не мають очевидної економічної або законної мети.

Тому, ефективність проведення фінансового моніторингу має визначатися не кількістю виявлених порушень, а кількістю упереджених фінансових зловживань. Адже виявити, попередити та зупинити певну граничну фінансову операцію можна через здійснення контрольних та перевірочних заходів, які відбуваються до або під час здійснення самої фінансової операції. Проблема легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення, носить як фінансовий, так і соціальний характер. Це пояснюється тим, що доходи можуть приховуватися не тільки з метою уникнення оподаткування, а й з метою приховування того від яких операцій отримано доходи (торгівля наркотиками, зброєю, работоргівля тощо). Тому приховування (вуалізування) доходів породжує як значні фінансові проблеми, наслідком яких є недоотримання коштів бюджетами різних рівнів, так і гостру соціальну проблему, яка опосередковується здійсненням різних заборонених видів діяльності. За результатами проведених

досліджень щодо обсягів незаконних фінансових операцій на світовому рівні, отримано дані, « у світі щорічно до законного фінансового обігу залучається від 590 млрд. до 1,5 трлн. доларів, набутих злочинним шляхом, що становить від 2 до 5 % всесвітнього валового продукту» [70]. Першочергово, причиною легалізації таких великих обсягів доходів, що отримані незаконним шляхом, є розбіжності у законодавчо-нормативній базі різних країн світу щодо фінансового моніторингу. Так, при перетіканні грошових коштів з однієї країни в іншу може чітко не відстежуватись незаконність здійснення операцій. Також причиною легалізації таких великих обсягів доходів є недоліки національного законодавства, наприклад, відмивання коштів на основі створення спеціальних суб'єктів підприємницької діяльності, фінансово-господарські операції яких не підлягають жорсткому регулюванню з боку держави.

Відмітимо, що станом на 01.01.2022 р. на обліку у Держфінмоніторингу перебували 14557 (у тому числі 3007 відокремлених підрозділів) суб'єктів первинного фінансового моніторингу (СПФМ), що на 7894 СПФМ менше ніж на 01.01.2021 р. та на 9274 СПФМ менше ніж на 01.01.2018 р. При цьому, найбільший обсяг здійснення фінансових операцій припадає на банківський сектор – саме на банківські установи. Тому банківські установи є найбільшими активними суб'єктами первинного фінансового моніторингу, які надсилають переважну частину повідомлень Держфінмоніторингу України про фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу.

Так, за допомогою експлуатації інформаційно-аналітичної системи протягом 2017-2022 рр. Держфінмоніторингом України отримано та оброблено 367776118 повідомлень про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, при цьому, 854946 повідомлень отримано протягом трьох кварталів 2022 р. (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1 - Кількість та структура повідомлень про фінансові операції, що надійшли до Держфінмоніторингу України від суб'єктів первинного фінансового моніторингу за 2017-2021 рр.

Суб'єкти первинного фінансового моніторингу (СПФМ)	2017		2018		2019		2020		2021	
	Кількість	Питома вага, %	Кількість	Питома вага, %	Кількість	Питома вага, %	Кількість	Питома вага, %	Кількість	Питома вага, %
Банки (СПФМ)	7940799	99,09	9871608	99,02	11327040	99,04	4675432	98,94	1638483	98,71
Щорічні зміни кількості повідомлень банків (СПФМ), шт	x	x	1930809	x	1455432	x	-6651608	x	-3036949	x
Щорічні темпи приросту кількості повідомлень банків (СПФМ), %	x	x	24,32	x	14,74	x	-58,72	x	-64,96	x
Небанківські суб'єкти первинного фінансового моніторингу										
Професійні учасники фондового ринку	29181	0,36	45805	0,46	51318	0,45	26730	0,57	18202	1,10
Страхові установи	36451	0,45	40021	0,40	44577	0,39	15882	0,34	1385	0,08
Інші суб'єкти господарювання, що надають фінансові послуги	4747	0,06	6810	0,07	12783	0,11	6489	0,14	843	0,05
Суб'єкти господарювання, які проводять лотереї	603	0,01	600	0,01	648	0,01	511	0,01	612	0,04
Нотаріуси	21	0,00	21	0,00	11	0,00	14	0,00	6	0,00
Інші СПФМ	1698	0,02	4927	0,05	997	0,01	479	0,01	346	0,02
Разом за небанківські суб'єкти первинного фінансового моніторингу	72701	0,91	98184	0,98	110334	0,96	50105	1,06	21394	1,29
Щорічні зміни кількості повідомлень небанківських СПФМ, шт	x	x	25483	x	12150	x	-60229	x	-28711	x
Щорічні темпи приросту кількості повідомлень небанківських СПФМ, %	x	x	35,05	x	12,37	x	-54,59	x	-57,30	x
Всього	8013500	100,0	9969792	100,0	11437374	100,0	4725537	100,0	1659877	100,0
Щорічні зміни кількості повідомлень СПФМ, шт	x	x	1956292	x	1467582	x	-6711837	x	-3065660	
Щорічні темпи приросту кількості повідомлень СПФМ, %	x	x	24,41	x	14,72	x	-58,68	x	-64,87	x

Складено за даними джерела [67].

Так, дані таблиці 2.1 свідчать, що у 2018-2019 рр. відбувалось стійке зростання кількості повідомлень про фінансові операції, що надходять до Держфінмоніторингу України від суб'єктів первинного фінансового моніторингу (у 2018 р. порівняно із 2017 р. їх кількість зросла на 1956292 повідомлень (на 24,41%); у 2019 р. порівняно із 2018 р. їх кількість зросла на 1467582 повідомлень (на 14,72%), яке було обумовлене такими основними чинниками:

- кількісне зростання підозрілих фінансових операцій, метою здійснення яких є легалізація незаконних доходів, фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

- розширення переліку фінансових операцій з ознаками обов'язкового та внутрішнього фінансового моніторингу;

- кількісне збільшення суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

У 2020-2021 рр. спостерігається різке зменшення кількості повідомлень про фінансові операції, що надходять до Держфінмоніторингу України від суб'єктів первинного фінансового моніторингу (у 2020 р. порівняно із 2019 р. їх кількість зменшилась на 6711837 повідомлень (на 58,68%); у 2021 р. порівняно із 2020 р. їх кількість зменшилась на 3065660 повідомлень (на 64,87%).

Найбільш активними суб'єктами первинного фінансового моніторингу в системі звітування Держфінмоніторингу України є банки, які надсилають основну частину повідомлень про операції, що підлягають фінансовому моніторингу. Так, питома вага повідомлень, які надсилались банками до Держфінмоніторингу коливалась від 99,09% у 2017 р. до 98,71% у 2021 р. При цьому, щорічна кількість банківських повідомлень зменшилась з 7940799 у 2017 р. до 1638483 у 2021 р (таблиця 2.2). З даних таблиці 2.2. видно, що у 2017-2019 рр. та у 2021 р. відзначається щоквартальне зростання поданих банками до Держфінмоніторингу повідомлень, у 2020 р. у 2 та 3 кварталах спостерігається зменшення кількості повідомлень і лише у 4 кварталі відзначається їх збільшення.

Таблиця 2.2 – Динаміка кількості повідомлень про фінансові операції, що надійшли до Держфінмоніторингу України від банків (СПФМ) в поквартальному розрізі у 2017-2022 рр.

Роки	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Квартали						
1 квартал	1725618	2120689	2532149	2886437	341671	316096
Зміни від попереднього кварталу одного року:						
абсолютні	x	x	x	x	x	x
відносні, %	x	x	x	x	x	x
Зміни від кварталу попереднього року:						
абсолютні	x	+395071	+411460	+354288	-2544766	-25575
відносні, %	x	+22,89	+19,40	+13,99	-88,16	-7,49
2 квартал	1836938↑	2243996↑	2627897↑	1023022↓	373349↑	226290↓
Зміни від попереднього кварталу одного року:						
абсолютні	+111320	+123307	+95748	-1863415	+31678	-89806
відносні, %	+6,45	+5,81	+3,78	-64,56	+9,27	-28,41
Зміни від кварталу попереднього року:						
абсолютні	x	+407058	+383901	-1604875	-649673	-147059
відносні, %	x	+22,16	+17,11	-61,07	-63,51	-39,39
3 квартал	2076124↑	2663257↑	3003690↑	372443↓	439312↑	306914↑
Зміни від попереднього кварталу одного року:						
абсолютні	+239186	+419261	+375793	-650579	+65963	+80624
відносні, %	+13,02	+18,68	+14,30	-63,59	+17,67	+35,63
Зміни від кварталу попереднього року:						
абсолютні	x	+587133	+340433	-2631247	+66869	-132398
відносні, %	x	+28,28	+12,78	-87,60	+17,95	-30,14
4 квартал	2302119↑	2843666↑	3163304↑	393530↑	464151↑	x
Зміни від попереднього кварталу одного року:						
абсолютні	+225995	+180409	+159614	+21087	+24839	x
відносні, %	+10,89	+6,77	+5,31	+5,66	+5,65	x
Зміни від кварталу попереднього року:						
абсолютні	x	+541547	+319638	-2769774	+70621	x
відносні, %	x	+23,52	+11,24	-87,56	+17,95	x

Складено за даними джерела [67].

Стосовно трьох кварталів 2022 р., варто відмітити, що у 2 кварталі порівняно із 1 кварталом відзначається зменшення повідомлень про операції, що підлягають фінансовому моніторингу на 89806, тобто на 28,41%, а вже у 3 кварталі цього року спостерігається зростання їх кількості на 80624, тобто на 35,63%. Якщо порівнювати кількість поданих повідомлень у 2022 році за кварталами із кількістю, які були подані банками у 2021 році, то відмічається зменшення у 1 кварталі на 25575 повідомлень, тобто на 7,49%, у 2 кварталі – на 147059 повідомлень, тобто на 39,39%, а у 3 кварталі – на 132398 повідомлень, тобто на 30,14%. Така тенденція пояснюється новими правилами фінансового моніторингу на період дії воєнного стану від НБУ, якими були встановлені спрощені механізми здійснення фінансового моніторингу, у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану. Так, Постановою Правління НБУ «Про особливості виконання окремих вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу, валютного нагляду, нагляду з питань реалізації і моніторингу ефективності персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) протягом дії воєнного стану» № 60 від 23.03.2022 р. передбачається, що банки можуть не перевіряти фінансові операції за певних визначених умов. Так, «банки України не здійснюють заходів із перевірки джерел походження коштів, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та нормативно-правовими актами НБУ, у разі проведення фінансових операцій з унесення клієнтами коштів готівкою з метою їх зарахування на:

- рахунки Збройних Сил України для надання допомоги Збройним Силам України та спеціальний рахунок, відкритий Національним банком України для збору коштів на підтримку Збройних Сил України;

- поточний рахунок Міністерства соціальної політики України, відкритий в НБУ для благодійної допомоги та забезпечення підтримки найуразливіших категорій населення;

- рахунки банків України для придбання облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації»;

- поточний рахунок клієнта - фізичної особи в розмірі, який відповідає пороговій фінансовій операції, якщо такий клієнт не надав на вимогу банку відповідних документів або відомостей» [62].

Також Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» № 2120-IX від 15.03.2022 р. урегульовано, серед іншого, окремі питання здійснення фінансового моніторингу на період дії воєнного стану. Цим законом, зокрема, «доповнено розділ X Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» змінами правил здійснення фінансового моніторингу банками під час внесення їх клієнтами-фізичними особами готівки на свої поточні рахунки» [59].

Серед небанківських суб'єктів первинного фінансового моніторингу найбільшу кількість повідомлень було подано у 2018-2021 рр. професійними учасниками фондового ринку (питома вага повідомлень від таких СПФМ щорічно в цей період зростала становила у 2018 р. 0,46%; 2019 р. 0,45%, у 2020 р. 0,57% та у 2021 р. 1,10%). Отже, питома вага фінансових операцій, взятих на облік Держфінмоніторингом від професійних учасників фондового ринку, у загальній кількості підзвітних СПФМ небанківського сектору, починаючи з 2017 р., має тенденцію до зростання з одночасним зменшенням питомої ваги фінансових операцій, поданих страховими корпораціями. «Така тенденція пов'язана насамперед із збільшенням кількості фінансових операцій з ознаками обов'язкового фінансового моніторингу/порогових фінансових операцій (з 29.04.2020), взятих на облік Держфінмоніторингом від професійних учасників фондового ринку та зменшенням кількості страхових установ в Україні» [67]. Загалом варто відмітити, що активність СПФМ небанківського сектору у поданні повідомлень про сумнівні фінансові операції залежить від розміру

сегменту фінансового ринку, до якого вони належать. Адже, саме найбільш розвиненими ринками після ринку банківських послуг є фондовий ринок та страховий ринок.

Повідомлення суб'єктів первинного фінансового моніторингу взяті на облік розподіляються у розрізі ознак фінансового моніторингу в такий спосіб (таблиця 2.3):

- «повідомлення з ознаками обов'язкового фінансового моніторингу / порогові фінансові операції (з 29.04.2020);
- повідомлення з ознаками внутрішнього фінансового моніторингу / підозрілі фінансові операції (діяльність) (з 29.04.2020);
- повідомлення з ознаками обов'язкового та внутрішнього моніторингу / порогові та підозрілі фінансові операції (діяльність) (з 29.04.2020);
- повідомлення відстеження (моніторинг) фінансових операцій» [67].

Так, за даними таблиці 2.3 видно, що повідомлень з ознаками обов'язкового фінансового моніторингу / порогові фінансові операції (з 29.04.2020) найбільше було подано до Держфінмоніторингу України у 2019 р. (11092670 повідомлень), питома вага яких серед всіх повідомлень поданих у цьому році становила 96,98%. Якщо розглядати питому вагу таких повідомлень в аналізованій період, то варто відмітити, що у всіх роках саме повідомлення про порогові фінансові операції займають переважну частку повідомлень суб'єктів первинного фінансового моніторингу взятих на облік у розрізі ознак фінансового моніторингу: у 2017 р. їх частка склала 95,24%; у 2018 р. – 96,93%; у 2020 р. – 96,54%; у 2021 р. – 95,33% та у 2022 р. (дані за 3 квартали) – 94,82%.

Наступним за питомою вагою серед всіх повідомлень поданих до Держфінмоніторингу України видом повідомлень є повідомлення з ознаками внутрішнього фінансового моніторингу / підозрілі фінансові операції (діяльність) (з 29.04.2020). Так, їх частка у 2017-2022 рр. коливалась від 2,52 у 2019 р. до 4,61 у 2021 р. При цьому, кількість таких повідомлень зменшилась майже в двоє за 2017-2021 рр. (зменшення становить 221893 або 74,36%).

Таблиця 2.3 – Динаміка отриманих Держфінмоніторингом України повідомлень в розрізі ознак фінансового моніторингу в 2017–2022 роках

Повідомлення, що надійшли до Держфінмоніторингу у розрізі ознак фінансового моніторингу за кварталами відповідного року:	Роки					
	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1	2	3	4	5	6	7
З ознаками обов'язкового фінансового моніторингу / порогові фінансові операції всього за рік	7631690	9663903	11092670	4562082	1582370	809244
зміни від попереднього року:						
абсолютні	x	+2032213	+1428767	-6530588	-2979712	-773126
відносні, %	x	+26,63	+14,78	-58,87	-65,31	-48,86
1 квартал	1644420	2066610	2484215	2824361	330099	308302
зміни від попереднього року:						
абсолютні	x	+422190	+417605	+340146	-2494262	-21797
відносні, %	x	+25,67	+20,21	+13,69	-88,31	-6,60
2 квартал	1757849	2191503	2568493	999302	372733	215720
зміни від попереднього року:						
абсолютні	x	+433654	+376990	-1569191	-626569	-157013
відносні, %	x	+24,67	+17,20	-61,09	-62,70	-42,12
3 квартал	2003105	2607926	2946526	358312	425867	285222
зміни від попереднього року:						
абсолютні	x	+604821	+338600	-2588214	+67555	-140645
відносні, %	x	+30,19	+12,98	-87,84	+18,85	-33,03
4 квартал	2226316	2797864	3093436	380107	453671	x
зміни від попереднього року:						
абсолютні	x	+571548	+295572	-2713329	+73564	x
відносні, %	x	+25,67	+10,56	-87,71	+19,35	x
З ознаками внутрішнього фінансового моніторингу / підозрілі фінансові операції (діяльність)	298394	253913	288317	146484	76501	35534
зміни від попереднього року:						
абсолютні	x	-44481	+34404	-141833	-69983	-40967
відносні, %	x	-14,91	+13,55	-49,19	-47,78	-53,55
1 квартал	77796	65392	60710	75805	16183	9985
зміни від попереднього року:						
абсолютні	x	-12404	-4682	+15095	-59622	-6198
відносні, %	x	-15,94	-7,16	+24,86	-78,65	-38,30
2 квартал	68756	63017	69665	31019	25384	10316
зміни від попереднього року:						
абсолютні	x	-5739	+6648	-38646	-5635	-15068
відносні, %	x	-8,35	+10,55	-55,47	-18,17	-59,36
3 квартал	71698	66238	72832	20676	19346	15233
зміни від попереднього року:						
абсолютні	x	-5460	+6594	-52156	-1330	-4113
відносні, %	x	-7,62	+9,96	-71,61	-6,43	-21,26
4 квартал	80144	59266	85110	18984	15588	x

Кінець таблиці 2.3

1	2	3	4	5	6	7
зміни від попереднього року:						
абсолютні	x	-20878	+25844	-66126	-3396	x
відносні, %	x	-26,05	+43,61	-77,69	-17,89	x
З ознаками обов'язкового та внутрішнього моніторингу / порогові та підозрілі фінансові операції	73300	51638	56414	16435	421	149
зміни від попереднього року:						
абсолютні	x	-21662	+4776	-39979	-16014	-272
відносні, %	x	-29,55	+9,25	-70,87	-97,44	-64,61
1 квартал	18525	12640	11698	12862	129	53
зміни від попереднього року:						
абсолютні	x	-5885	-942	+1164	-12733	-76
відносні, %	x	-31,77	-7,45	+9,95	-99,00	-58,91
2 квартал	16543	11982	15807	3344	94	30
зміни від попереднього року:						
абсолютні	x	-4561	+3825	-12463	-3250	-64
відносні, %	x	-27,57	+31,92	-78,84	-97,19	-68,09
3 квартал	18604	14280	13183	136	124	66
зміни від попереднього року:						
абсолютні	x	-4324	-1097	-13047	-12	-58
відносні, %	x	-23,24	-7,68	-98,97	-8,82	-46,77
4 квартал	19628	12736	15726	93	74	x
зміни від попереднього року:						
абсолютні	x	-6892	+2990	-15633	-19	x
відносні, %	x	-35,11	+23,48	-99,41	-20,43	x
Відстеження (моніторинг) фінансових операцій	10116	338	423	536	585	8538
зміни від попереднього року:						
абсолютні	x	-9778	+85	+113	+49	+7953
відносні, %	x	-96,66	+25,15	+26,71	+9,14	+1359,49
1 квартал	103	69	136	73	198	184
зміни від попереднього року:						
абсолютні	x	-34	+67	-63	+125	-14
відносні, %	x	-33,01	+97,10	-46,32	+171,23	-7,07
2 квартал	9282	30	32	122	302	682
зміни від попереднього року:						
абсолютні	x	-9312	-62	-154	-424	-984
відносні, %	x	-100,32	-206,67	-481,25	-347,54	-325,83
3 квартал	532	69	136	214	16	7672
зміни від попереднього року:						
абсолютні	x	-463	+67	+78	-198	+7656
відносні, %	x	-87,03	+97,10	+57,35	-92,52	+47850,0
4 квартал	199	170	119	127	69	x
зміни від попереднього року:						
абсолютні	x	-369	-289	-246	-196	x
відносні, %	x	-185,43	-170,00	-206,72	-154,33	x

Складено за даними джерела [67].

Подані до Держфінмоніторингу України повідомлення з ознаками обов'язкового та внутрішнього моніторингу (порогові та підозрілі фінансові операції) за кількістю скоротились з 73300 у 2017 р. до 421 у 2021 р. Тобто кількість таких повідомлень зменшилась майже в двоє за 2017-2021 рр. (зменшення становить 72879 або 99,43%). Спадна тенденція спостерігається і за повідомленнями відстеження (моніторинг) фінансових операцій, кількість яких зменшилась з 10116 повідомлень у 2017 р. до 585 у 2021 р., тобто зменшення становило 9531 повідомлень або 94,12%. Таким чином, в поле зору Держфінмоніторингу України попадають переважно ті операції, які є об'єктом обов'язкового фінансового моніторингу, а їх перелік чітко визначений законодавством.

Дані таблиць 2.1-2.3 свідчать як про значну активність суб'єктів первинного моніторингу щодо подання повідомлень про сумнівні фінансові операції до органів Держфінмоніторингу України протягом аналізованого періоду, так і про високу ефективність суб'єктів первинного та державного фінансового моніторингу у запобіганні легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Ефективність системи фінансового моніторингу України може бути підвищена на основі реалізації таких заходів:

«— чітко визначити перелік дії, які належать до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

— розширити перелік фінансових злочинів за рахунок предикативних до легалізації злочинів: комп'ютерне шахрайство, незаконні кредитні операції, підробка платіжних карток та інших платіжних документів, корупція та зловживання службовим становищем, ухилення від сплати податків;

— посилити міжвідомчу координацію органів, які здійснюють нагляд у сфері протидії легалізації злочинних доходів та створити закриту єдину інформаційну систему для обміну інформацією щодо легалізації доходів між ними;

— посилити адміністративну відповідальність уповноважених для роботи з секретною інформацією працівників як органів державного фінансового

моніторингу, так і суб'єктів первинного фінансового моніторингу (штрафні санкції, заборона обіймати керівні посади тощо);

– розширити джерела отримання інформації Держфінмоніторингом щодо підозрілих операцій, використовуючи добровільно надану інформацію, профільні доповіді, відкриті джерела інформації та здійснювати перевірку фактів порушення, отриманих з різних інформаційних джерел;

– посилити відповідальність суб'єктів первинного фінансового моніторингу (СПФМ) за порушення законодавства у сфері протидії легалізації злочинних доходів;

– розробити ефективне методичне забезпечення фінансового моніторингу за операціями, пов'язаними з легалізацією злочинних доходів» [70].

2.2 Характеристика діяльності АТ «ОТП Банк» та аналіз фінансово-майнового її забезпечення за 2019-2021 роки

Одним із найбільших вітчизняних банків, який є визнаним лідером фінансового сектора України є Акціонерне товариство «ОТП Банк». На українському фінансовому ринку АТ «ОТП Банк» функціонує з 1998 р. Звертаючись до історії створення цього банку, відмітимо, що 02.03.1998 р. було засновано АКБ «Райффайзенбанк Україна» як банк зі 100% іноземним капіталом, який у червні 2006 р. став власністю OTP BANK PLC (Угорщина) і отримав назву «ОТП Банк». Сьогодні АТ «ОТП Банк» є банком із стійкою репутацією соціально відповідальної, надійної і стабільної банківської установи, яка надає споживачам банківські продукти та послуги європейської якості.

У своїй діяльності АТ «ОТП Банк» керується Законами України: «Про банки та банківську діяльність», «Про акціонерні товариства», «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», «Про депозитарну систему України», іншими законодавчо-нормативними актами України. Місією АТ «ОТП Банк» є

те, що банк: задає високі стандарти професіоналізму й інноваційності банківському ринку України; чесно служить клієнтам, передбачає їхні потреби, будує довгострокові відносини; розвиває таланти своїх співробітників, заохочує ініціативу й досягнення; дотримується принципів соціальної відповідальності бізнесу.

Стовідсотковим власником АТ «ОТП Банк» є «угорський OTP Bank Plc. – найбільший банк серед фінансових установ Угорщини, лідер угорського банківського ринку з ринковою часткою майже 25%» [3]. OTP Bank Plc. Було засновано у 1949 році в Угорщині як Державний ощадний банк (National Savings Bank), що одразу почав діяльність з кредитування і розміщення депозитів. У 1990 р. – Державний ощадний банк (National Savings Bank) трансформовано у Публічне акціонерне товариство з акціонерним капіталом 23 млрд угорських форинтів та перейменовано на Національний ощадний і комерційний банк із брендовою назвою OTP Bank Plc. У 1995 р. було розпочато процес приватизації Національного ощадного і комерційного банку, в результаті якого частка держави в капіталі банку склала одну привілейовану («золоту») акцію (яка у 1997 р., відповідно до законодавства Угорщини, була переведена до категорії звичайних акцій). Після приватизації розпочалося активне міжнародне розширення OTP Bank. Так, банком було здійснено низку успішних придбань в країнах Центральної та Східної Європи: 2001р. (дочірній банк у Словаччині - OTP Banka Slovensko); 2003 р. (банк у Болгарії – DSK Bank); 2004 р. (банк у Румунії – OTP Bank Romania); 2005 р. (банк у Хорватії – OTP banka Hrvatska); 2006 р. (дочірні банки у Сербії (OTP banka Srbija), Чорногорії (Crnogorska komercijalna banka) та Україні (АТ «ОТП Банк»); 2006 р. (в Україні придбано АКБ «Райффайзенбанк Україна»).

Діяльність АТ «ОТП Банк» має на меті надання повного кола банківських послуг в рамках банківської ліцензії, що надана НБУ, а також одержання прибутку в інтересах акціонерів банку. На підставі банківської ліцензії АТ «ОТП Банк» має право здійснювати банківську діяльність через надання банківських послуг, серед яких є такі послуги:

«- залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб;

- відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, в т.ч. у банківських металах, та рахунків умовного зберігання (ескроу);

- розміщення залучених у вклади (депозити), в т.ч. на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик» [72].

Крім того, АТ «ОТП Банк» має право здійснювати діяльність щодо: «інвестицій; випуску власних цінних паперів; надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа; інкасації коштів та перевезення валютних цінностей; надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших послуг; надання послуг адміністратора за випуском облігацій» [71].

На фінансовому ринку України АТ «ОТП Банк» станом на 01.01.2022 р. є 6-м за розміром капіталу банком, що функціонує в Україні (11,0 млрд грн); 9-м за обсягом активів (87,2 млрд грн); 9-м за обсягом зобов'язань (67,4 млрд грн); 9-м за розміром чистого прибутку (11,1 млрд грн) [4].

АТ «ОТП Банк» є універсальним банком, який:

- «встановлює довгострокові взаємовигідні відносини з клієнтами;
- надає повний спектр фінансових послуг найвищої якості в Україні та інших країнах Центральної та Східної Європи;
- як член групи РЦБ, тісно співпрацює з Райффайзен Центральбанком та іншими членами австрійської банківської групи Райффайзен;
- досягає стабільного та вищого за середній показника рентабельності капіталу;
- заохочує підприємливість та ініціативність власних співробітників і сприяє їх всебічному розвитку» [3].

АТ «ОТП Банк» на підставі ліцензії НБУ здійснює такі банківські операції:

- «приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб;

- відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них;

- розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

За наявності банківської ліцензії Банк має право без отримання письмового дозволу здійснювати такі операції та угоди:

- надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;

- придбання права вимоги на виконання зобов'язань в грошовій формі за поставленні товари чи надані послуги, беручи на себе ризик виконання таких вимог та приймання платежів (факторинг);

- лізинг;

- послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів;

- випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів;

- випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток;

- надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій» [3].

АТ «ОТП Банк» має банківську ліцензію №191 від 05.10.2011 р. та Генеральну ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій №191-2 від 19.03.2018 р. Відповідно до зазначених ліцензій має право здійснювати такі операції:

«1) операції з валютними цінностями:

- неторговельні операції з валютними цінностями;

- ведення рахунків клієнтів (резидентів та нерезидентів) в іноземній валюті та клієнтів-нерезидентів у грошовій одиниці України;

- ведення кореспондентських рахунків банків (резидентів і нерезидентів) в іноземній валюті;
- ведення кореспондентських рахунків банків (нерезидентів) у грошовій одиниці України;
- відкриття кореспондентських рахунків в уповноважених банках України в іноземній валюті та здійснення операцій за ними;
- відкриття кореспондентських рахунків у банках (нерезидентах) в іноземній валюті та здійснення операцій за ними;
- залучення та розміщення іноземної валюти на валютному ринку України;
  - залучення та розміщення іноземної валюти на міжнародних ринках;
  - операції з банківськими металами на валютному ринку України;
  - операції з банківськими металами на міжнародних ринках;
  - інші операції з валютними цінностями на міжнародних ринках;
- 2) емісію власних цінних паперів;
- 3) організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;
- 4) здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андеррайтинг);
- 5) здійснення інвестицій у статутні фонди та акції інших юридичних осіб;
- 6) здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та іншої грошової лотереї;
- 7) перевезення валютних цінностей та інкасацію коштів;
- 8) операції за дорученням клієнтів або від свого імені:
  - з інструментами грошового ринку;
  - з інструментами, що базуються на обмінних курсах та відсотках;
  - фінансовими ф'ючерсами та опціонами;
- 9) довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами;
- 10) депозитарну діяльність і діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів» [3].

АТ «ОТП Банк» постійно удосконалює та розширює набір послуг для фізичних осіб. Розроблюються та пропонуються нові види депозитних та кредитно-інвестиційних програм. Фізичним особам постійно надаються різноманітні банківські послуги: розрахунково-касове обслуговування, кредитні програми, вкладні операції, дебетні та кредитні картки (Visa, Master Card), операції з депозитними ощадними сертифікатами та інші.

Органами управління АТ «ОТП Банк» є Загальні збори акціонерів, Наглядова Рада та Правління. Органами контролю банку є Ревізійна комісія та внутрішній аудит.

Стратегія банку «спрямована на максимальний розвиток роздрібного бізнесу та створення умов для повного банківського обслуговування корпоративних клієнтів» [3].

АТ «ОТП Банк» до стабільності, впевненості та динамічності розвитку, бути національним надбанням держави та символом її респектабельності. Сьогодні послугами та продуктами банку користуються різноманітні категорії населення, що зумовлює провідну позицію банку на ринку роздрібних банківських послуг України. АТ «ОТП Банк» зосереджує свої зусилля на створенні сприятливих та вигідних умов обслуговування клієнтів, розширенні переліку банківських послуг, збільшенні присутності на ринку продуктів та послуг.

З метою аналізу фінансово-майнового забезпечення діяльності АТ «ОТП Банк» за 2019-2021 роки використані такі форми фінансової звітності, як: звіт про фінансовий стан; звіт про прибутки і збитки; звіт про сукупний дохід; звіт про зміни у власному капіталі. Так, за результатами аналізу звітів про прибутки і збитки за 2019-2021 рр. (додаток Г) визначено певні тенденції щодо результативності діяльності банку (таблиця 2.4). Дані таблиці 2.4 свідчать про те, що результативність діяльності АТ «ОТП Банк» за аналізований період мала стійкий статус прибуткової (прибуток банку на 01.01.2020 р. склав 2536,8 млн грн; на 01.01.2021 р. склав 1733,7 млн грн; на 01.01.2022 р. склав 2745,1 млн грн).

Таблиця 2.4 – Динаміка фінансових результатів діяльності АТ «ОТП Банк» за 2019-2021 роки

Показники	Рік			Відхилення (+,-)			
	2019	2020	2021	2020 р від 2019 р.		2021 р. від 2020 р.	
	тис. грн	тис. грн	тис. грн	тис. грн	%	тис. грн	%
1	2	3	4	5	6	7	8
Процентні доходи	5300542	4962915	5770297	-337627	-6,37	+807382	+16,27
Процентні витрати	1653327	1386122	1088150	-267205	-16,16	-297972	-21,50
Чистий процентний дохід	3647215	3576793	4682147	-70422	-1,93	+1105354	+30,90
Комісійні доходи	1687237	1684108	1988462	-3129	-0,19	+304354	+18,07
Комісійні витрати	361696	475881	704228	+114185	+31,57	+228347	+47,98
Чистий комісійний дохід	1325541	1208226	1284234	-117315	-8,85	+76008	+6,29
Торговий результат	423723	469589	519159	+45866	+10,82	+49570	+10,56
Інші операційні доходи	115104	88375	66611	-26729	-23,22	-21764	-24,63
Інші доходи	37175	15545	59601	-21630	-58,18	+44056	+283,41
Всього доходів	5548758	5358529	6611751	-190229	-3,43	+1253222	+23,39
Відрахування до резервів	403965	1040512	807430	+636547	+157,57	-233082	-22,40
Адміністративні та інші операційні витрати	2050427	2198668	2453591	+148241	+7,23	+254923	+11,59
Всього витрат	2454393	3239180	3261021	+784787	+31,97	+21841	+0,67
Прибуток/збиток до оподаткування	3094366	2119349	3350730	-975017	-31,51	+1231381	+58,10
Витрати на податок на прибуток	(557610)	(385627)	(605620)	-171983	-30,84	+219993	+57,05
Прибуток/збиток після оподаткування	2536756	1733722	2745111	-803034	-31,66	+1011389	+58,34

Складено автором за даними [4].

При цьому, чистий процентний дохід банку у 2020 р. порівняно з 2019 р. зменшився на 70422 тис. грн (на 1,93%), а у 2021 р. порівняно з 2020 р. цей показник зріс на 807382 тис. грн (на 16,27%). Така позитивна тенденція щодо зростання чистого процентного доходу забезпечила загальну прибутковість банку. У 2020-2021 рр. відмічається отриманням АТ «ОТП Банк» зростання

значень й за такими показниками, як: «Чистий комісійний дохід» (зростання становило 76008 тис. грн або 6,29%); «Торговий результат» (зростання становило 49570 тис. грн або 10,56%) «Інші доходи» (зростання становило 44056 тис. грн або 283,41%). Загальні доходи банку зросли за 2019-2021 рр. на 1062993 тис. грн або на 19,16%. Позитивний вплив на прибутковість АТ «ОТП банк» здійснило зменшення суми відрахувань до резервів, яке у 2021 р. порівняно з 2020 р. становило 233082 тис. грн або 22,40%). Звичайно, негативним фактором формування прибутку банку є його витрати. Так, витрати АТ «ОТП банк» за аналізований період з року в рік зростали: у 2020 р. порівняно із 2019 р. витрати зросли на 784787 тис. грн або на 31,97%, а у 2021 р. зростання продовжилось та становило 21841 тис. грн або 0,67%. Таким чином, чистий прибуток АТ «ОТП банк» у 2020 р. порівняно із 2019 р. дещо зменшився (на 803034 тис. грн чи на 31,66%), а у 2021 р. порівняно із 2020 р. цей показник зріс на 1011389 тис. грн, тобто на 58,34%.

Фінансовою базою функціонування та розвитку АТ «ОТП банк» є його капітал (власний капітал), який дозволяє, у разі виникнення в банка збитків (що і сталося у 2022 р. внаслідок нападу росії на Україну), забезпечувати платоспроможність банку, здійснювати виплати акціонерам, вкладникам і кредиторам, а також підтримувати обсяг і види операцій відповідно до стратегічних та поточних цілей банку. За даними звіту про фінансовий стан та звіту про зміни у власному капіталі АТ «ОТП Банк» (додаток Д) здійснено аналіз динаміки складових власного капіталу банку за 2019-2021 рр., результати якого наведено у таблиці 2.5. За даними таблиці 2.5 видно, що капітал АТ «ОТП Банк» з року в рік зростає: у 2020 р. порівняно із 2019 р. капітал банку зріс на 1797086 тис. грн або на 23,12%, а у 2021 р. порівняно із 2020 р. він зріс на 1488820 тис. грн або на 15,55%. Загалом капітал АТ «ОТП Банк» за аналізований період зріс на 5805575 тис. грн (на 110,48%). Найбільшу частку в складі капіталу банку займає акціонерний (статутний) капітал (у 2020 р. вона становила 64,63%; у 2021 р. – 55,93%).

Таблиця 2.5 – Аналіз динаміки капіталу АТ «ОТП Банк» за 2019-2021 роки

Капітал	2019 р.	2020 р.			2021 р.		
	Сума, тис. грн	Сума, тис. грн	Відхилення		Сума, тис. грн	Відхилення	
			тис. грн	%		тис. грн	%
1	2	3	4	5	6	7	8
Статутний капітал	6186023	6186023	0	0	6186023	0	0
Емісійні різниці	405075	405075	0	0	405075	0	0
Резервні та інші фонди	611130	836684	+126838	+17,87	923370	+86686	+10,36
Резерви переоцінки	67683	113959	+63363	+125,23	57669	-56290	-49,39
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-2015106	2029819	+1606884	+379,94	3488244	+1458425	+71,85
Усього капітал	5254806	9571561	+1797086	+23,12	11060381	+1488820	+15,55

Складено автором за даними [4].

За аналізований період розмір статутного капіталу АТ «ОТП Банк» був незмінним і становив 6186023 тис. грн. Позитивним є той факт, що резервні та інші фонди банку мали тенденцію до зростання. Так, у 2020 р. ця складова капіталу банку зросла від 611130 тис. грн до 836684 тис. грн, тобто зростання склало 126838 тис. грн (17,87%). У 2021 р. резервні та інші фонди банку продовжували зростати (зростання становило 86686 тис. грн, тобто 10,36%). Варто відмітити, що за 2019-2021 рр. АТ «ОТП Банк» зміг забезпечити покриття наявних у нього у 2019 р. збитків (сума яких становила 2015106 тис. грн) та у 2020-2021 рр. сформувати нерозподілений прибуток, який ще й за ці роки зріс на 1458425 тис. грн (на 71,85%). Таким чином, АТ «ОТП Банк» на початок 2022 р. було сформовано потужний власний капітал, який дає змогу банку нарощувати клієнтську базу, інноваційно розвиватися.

Довіра клієнтів до банку може характеризуватися розміром зобов'язань, які сформовані в результаті діяльності банку. Так, за даними фінансової

звітності АТ «ОТП Банк» (додаток Е) проаналізовано складові зобов'язань банку за період з 2019 р. по 2021 р. (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6 – Динаміка складових зобов'язань АТ «ОТП Банк» за 2019-2021 рр.

Зобов'язання	2019 р.	2020 р.			2021 р.		
	Сума, тис. грн	Сума, тис. грн	Відхилення		Сума, тис. грн	Відхилення	
			тис. грн	%		тис. грн	%
1	2	3	4	5	6	7	8
Кошти банків	189669	132	-189537	-99,93	1225	+1093	+828,03
Кошти клієнтів, в т.ч.:	35179411	47617138	+12437727	+35,36	56867213	+9250075	+19,43
- кошти суб'єктів господарювання та небанківських фін. установ	20615241	28276558	+7661317	+37,16	36170304	+7893746	+27,92
- кошти фізичні осіб	14564171	19340579	+4776408	+32,80	20696910	+1356331	+7,01
Фінансові зобов'язання, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	3446	844	-3523	-4,15	4	-840	-99,53
Інші залучені кошти	378133	267	+195545	+232,96	176	-91	-34,08
Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток	84827	81304	-81132	-13,36	149689	+68385	+84,11
Резерви за зобов'язаннями	83939	279484	+195545	+232,96	298908	+19424	+6,95
Інші фінансові зобов'язання	607409	526277	-81132	-13,36	526030	-247	-0,05
Інші зобов'язання	588122	889175	+301053	+51,19	958964	+69789	+7,85
Усього зобов'язань	37114957	49394622	+12279665	+33,09	58802209	+9407587	+19,05

Складено автором за даними [4].

Дані таблиці 2.6 свідчать, що зобов'язання АТ «ОТП Банк» з року в рік зростали (у 2020 р. порівняно з 2019 р. зросла на 12279665 тис. грн (на 33,09%), а у 2021 р. зростання склало 9407587 тис. грн (19,05%). Зростання зобов'язань

банку було більшою мірою викликане збільшенням обсягу коштів клієнтів, які у 2020 р. зросли на 12437727 тис. грн (на 35,36%), а у 2021 р. вони зросли на 9250075 тис. грн (на 19,43%). При цьому, кошти клієнтів зросли і за такою їх складовою, як «Кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ» (зростання за 2021-2019 рр. склало 15555063 тис. грн або 75,45%), так і за складовою «Кошти фізичних осіб» (зростання за 2021-2019 рр. склало 6132739 тис. грн або 42,11%). Крім того, значне зростання відмічається і за такою статтею зобов'язань, як «Інші зобов'язання» (у 2020 р. порівняно із 2019 р. ці зобов'язання зросли на 301053 тис. грн або 51,19%, а у 2021 р. порівняно із 2020 р. 69789 тис. грн або 7,85%). Найбільш вагомою складовою зобов'язань АТ «ОТП Банк» є кошти клієнтів, які становили:

- у 2019 р. 94,78%, з них «Кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ» - 55,54% та «Кошти фізичних осіб» - 39,24%;

- у 2020 р. 96,40%, з них «Кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ» - 57,25% та «Кошти фізичних осіб» - 39,16%;

- у 2021 р. 96,71%, з них «Кошти суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ» - 61,51% та «Кошти фізичних осіб» - 35,20%.

Майнове забезпечення АТ «ОТП Банк» може бути охарактеризоване за даними звіту про фінансовий стан банку (додаток Ж). Аналіз складових активів АТ «ОТП Банк» за 2019-2021 рр. наведений у таблиці 2.7. Наведені у таблиці 2.7 дані щодо складу та динаміки активів АТ «ОТП банк» свідчать, що за 2019-2021 рр. чисті активи банку зросли на 20565332 тис. грн або на 41,72%. Так, у 2020 р. порівняно із 2019 р. чисті активи банку зросли на 9668925 тис. грн або на 9,61%, а у 2021 р. порівняно із 2020 р. вони зросли на 10896407 тис. грн або на 18,48%.

Таблиця 2.7 – Аналіз динаміки складових активів АТ «ОТП Банк» за 2016-2018 роки

Активи	2019 р.	2020 р.			2021 р.		
	Сума, тис. грн	Сума, тис. грн	Відхилення		Сума, тис. грн	Відхилення	
			тис. грн	%		тис.грн	%
1	2	3	4	5	6	7	8
Грошові кошти та їх еквіваленти	3145451	3551197	+405746	+12,90	3875716	+324519	+9,14
Фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток/ збиток	454	10561	+10107	+2226,21	8376	-2185	-20,69
Кошти в інших банках	4308470	13628078	+9319608	+216,31	9129390	-4498688	-33,01
Кредити та заборгованість клієнтів:	25311393	27638192	+2326799	+9,19	40460458	+12822266	+46,39
- кредити та заборгованість юридичних осіб	18008447	20108201	+2099754	+11,66	31290204	+11182003	+55,61
- кредити та заборгованість фізичних осіб	7302946	7529992	+227046	+3,11	9170253	+1640261	+21,78
Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю	361465	6602256	+6240791	+1726,53	7371679	+769423	+11,65
Цінні папери, які обліковуються за амортизаційною вартістю	7212296	5901418	-1310878	-18,18	6956240	+1054822	+17,87
Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	139143	139143	0	0	139143	0	0
Інвестиційна нерухомість	28152	27857	-295	-1,05	26075	-1782	-6,40
Дебіторська заборг. щодо поточ. податку на прибуток	64	90	+26	+40,63	110	+20	+22,22
Відстрочений податковий актив	38747	76544	+37797	+97,55	68848	-7696	-10,05
Основні засоби та нематер. активи	760740	1181043	+420303	+55,25	1293285	+112242	+9,50
Інші фінансові активи	244368	120542	-123826	-50,67	142540	+21998	+18,25
Інші активи	87688	89260	+1572	+1,79	90731	+1471	+1,65
Загальні активи	94186690	62824340	-31362350	-33,30	94186690	+10601127	+16,87
Усього резервів	44889432	3858157	-41031275	-91,41	3562877	-295280	-7,65
Усього чистих активів	49297258	58966183	+9668925	+9,61	69862590	+10896407	+18,48

Складено автором за даними [4].

Таке щорічне зростання чистих активів банку було викликане збільшенням сум за такими статтями активів, як:

1) у 2020 році:

- «Грошові кошти та їх еквіваленти» (зростання 405746 тис. грн або 12,90%);
- «Кошти в інших банках» (зростання 9319608 тис. грн або 216,31%);
- «Кредити та заборгованість клієнтів» (зростання 2326799 тис. грн або 9,19%);
- «Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю» (зростання 6240791 тис. грн або 1726,53%);
- «Основні засоби та нематеріальні активи» (зростання 420303 тис. грн або 55,25%);

2) у 2021 році:

- «Грошові кошти та їх еквіваленти», що зросли на 324519 тис. грн або на 9,14%;
- «Кошти в інших банках», що зросли на 12822266 тис. грн або на 46,39%;
- «Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю», що зросли на 769423 тис. грн або на 11,65%;
- «Цінні папери, які обліковуються за амортизаційною вартістю», що зросли на 1054822 тис. грн, тобто на 17,87%;
- «Основні засоби та нематер. активи», що зросли на 112242 тис. грн або на 9,50%.

Отже, за результати аналізу обсягу та динаміки складових активів АТ «ОТП Банк» можна зробити висновок про значне зміцнення фінансово-майнового забезпечення, що, своєю чергою, позитивно впливає на зростання прибутків, капіталу та зобов'язань банку. Отже, варто відмітити, що АТ «ОТП Банк» є банком, який міцно утримує досягнуті ним високі позиції на фінансовому ринку України.

3 Напрями підвищення ефективності внутрішнього фінансового моніторингу в банківських установах на прикладі АТ «ОТП Банк»

З метою приховування нелегального походження, незаконно отримані доходи розміщуються у фінансовій системі країни, створюючи при цьому реальну загрозу економічній, політичній і соціальній стабільності держави. У зв'язку з цим, легалізацію злочинних доходів справедливо визначають як фінансовий злочин, що посягає на встановлений порядок здійснення фінансових операцій, а отже - і на інтереси держави. Таким чином, забезпечення ефективної діяльності системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, яка в Україні складається з державного та первинного рівнів, сприяє досягненню цілей державної стабільності та безпеки.

При цьому, НБУ здійснює перевірки суб'єктів первинного фінансового моніторингу щодо сумлінності виконання ними їх завдань, функцій в системі фінансового моніторингу. Регулятор розробляє та оприлюднює річні плани перевірок з питань фінмоніторингу, дотримання валютного та санкційного законодавства, які складаються за результатами проведеної оцінки ризиків діяльності банків та небанківських установ, в основі отримання яких лежить ризик-орієнтований підхід. «Ризик-орієнтований підхід - визначення (виявлення), оцінка (переоцінка) та розуміння ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а також вжиття відповідних заходів щодо управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня» [59]. Застосування ризик-орієнтованого підходу передбачає, що:

- «суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний у своїй діяльності застосовувати ризик-орієнтований підхід, враховуючи відповідні критерії ризику, зокрема, пов'язані з його клієнтами, географічним розташуванням держави реєстрації клієнта або установи, через яку він здійснює

передачу (отримання) активів, видом товарів та послуг, що клієнт отримує від суб'єкта первинного фінансового моніторингу, способом надання (отримання) послуг. Ризик-орієнтований підхід має бути пропорційний характеру та масштабу діяльності суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

- застосування ризик-орієнтованого підходу здійснюється в порядку, визначеному внутрішніми документами з питань фінансового моніторингу суб'єкта первинного фінансового моніторингу, з урахуванням рекомендацій відповідних суб'єктів державного фінансового моніторингу, які згідно із цим Законом виконують функції державного регулювання і нагляду за такими суб'єктами первинного фінансового моніторингу;

- суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний здійснювати оцінку/переоцінку ризиків, у тому числі притаманних його діяльності, документувати їх результати, а також підтримувати в актуальному стані інформацію щодо оцінки ризиків, притаманних його діяльності (ризик-профіль суб'єкта первинного фінансового моніторингу), та ризику своїх клієнтів таким чином, щоб бути здатним продемонструвати своє розуміння ризиків, що становлять для нього такі клієнти (ризик-профіль клієнтів)» [59].

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу, при конкретизації критеріїв ризиків, має враховувати типологічні дослідження у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, які розроблені спеціально уповноваженим органом та розміщені на його офіційному сайті, результати національної оцінки ризиків, а також рекомендації суб'єктів державного фінансового моніторингу.

Банки, як суб'єкти первинного фінансового моніторингу повинні встановлювати високий ризик ділових відносин (фінансової операції без встановлення ділових відносин) щодо таких клієнтів:

«- клієнтів, місцем проживання (перебування, реєстрації) яких є держава (юрисдикція), що не виконує чи неналежним чином виконує рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або

фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення;

- клієнтів, включених до переліку осіб, клієнтів, які є представниками осіб, включених до переліку осіб, клієнтів, якими прямо або опосередковано володіють або кінцевими бенефіціарними власниками яких є особи, включені до переліку осіб;

- іноземних фінансових установ (крім фінансових установ, зареєстрованих у державах - членах Європейського Союзу, державах - членах Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), крім держав, що здійснюють збройну агресію проти України), з якими встановлюються кореспондентські відносини;

- іноземних публічних діячів, членів їх сімей та осіб, пов'язаних з такими політично значущими особами, а також клієнтів, кінцевими бенефіціарними власниками яких є зазначені особи;

- клієнтів, стосовно яких (кінцевих бенефіціарних власників яких) застосовані спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції);

- клієнтів, місцем проживання (перебування, реєстрації) яких є держава, віднесена Кабінетом Міністрів України до переліку офшорних зон;

- клієнтів, які є громадянами держави, що здійснює збройну агресію проти України (крім громадян такої держави, яким надано статус учасника бойових дій після 14 квітня 2014 року), та/або особами, місцем постійного проживання (перебування, реєстрації) яких є держава, що здійснює збройну агресію проти України;

- клієнтів, які є юридичними особами - резидентами держави, що здійснює збройну агресію проти України;

- клієнтів, кінцевими бенефіціарними власниками яких є громадяни держави, що здійснює збройну агресію проти України (крім громадян такої держави, яким надано статус учасника бойових дій після 14 квітня 2014 року), та/або особи, місцем постійного проживання (перебування, реєстрації) яких є держава, що здійснює збройну агресію проти України;

- клієнтів, засновником (учасником, акціонером) або власником яких прямо чи опосередковано через інші юридичні особи (трасти, інші подібні правові утворення) є держава, що здійснює збройну агресію проти України;

- клієнтів, щодо яких суб'єктом первинного фінансового моніторингу під час здійснення моніторингу фінансових операцій із застосуванням ризик-орієнтованого підходу за результатами перевірки джерела коштів встановлено, що джерело коштів, пов'язаних з фінансовою операцією такого клієнта, походить з держави, що здійснює збройну агресію проти України;

- клієнтів, які здійснюють передачу (отримання) активів до (з) України, використовуючи депозитарні установи, банки, інші фінансові установи та небанківських надавачів платіжних послуг, місцем перебування та/або реєстрації яких є держава, що здійснює збройну агресію проти України» [59].

Загалом, встановлення порядку організації та здійснення НБУ нагляду у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, валютного нагляду, нагляду за дотриманням вимог нормативно-правових актів НБУ, якими запроваджені обмеження щодо проведення операцій, які мають на меті/порушують, сприяють або можуть сприяти уникненню/порушенню обмежень, установлених персональними спеціальними економічними та іншими обмежувальними заходами (санкціями) здійснюється відповідно вимог положення «Про порядок організації та здійснення нагляду у сфері фінансового моніторингу, валютного нагляду, нагляду з питань реалізації і моніторингу ефективності персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» [63]. Отже, НБУ щорічно «оприлюднює плани перевірок з питань фінмоніторингу, дотримання валютного та санкційного законодавства» [47]. Так, на НБУ було заплановано проведення перевірок:

- «у 2021 р. 17 банків: у I кварталі: АТ «АЛЬПАРІ БАНК», АТ «ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК»; у II кварталі: АТ «А-БАНК», АТ «БАНК СІЧ», АТ «Ощадбанк», АТ «Банк ¾», АТ «МЕГАБАНК»; у III кварталі:

АТ «СБЕРБАНК», ПАТ «БАНК ВОСТОК», АТ «АКБ «КОНКОРД», АТ «Український банк реконструкції та розвитку», АКБ «ІНДУСТРІАЛБАНК»; у ІV кварталі: АТ «КБ "ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"», ПАТ «МТБ БАНК», АТ «РВС БАНК», АТ «УКРБУДІНВЕСТБАНК», АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК» [47] (таблиця К.1 додатку К);

- «у 2022 р. 17 банків: у І кварталі: ПАТ «БАНК ВОСТОК», АБ «УКРГАЗБАНК», АТ «РВС БАНК»; у ІІ кварталі: АТ «Укрексімбанк», АТ «БАНК СІЧ», АТ «КБ "ГЛОБУС"», АКБ «ІНДУСТРІАЛБАНК», ПАТ «МТБ БАНК»; у ІІІ кварталі: АТ «МР БАНК», АТ «ТАСКОМБАНК», АТ «ОТП БАНК», АТ «А – БАНК»; у ІV кварталі: АТ «ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК», АТ «МЕГАБАНК», АТ «Райффайзен Банк», АБ «КЛІРИНГОВИЙ ДІМ», АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК» [47] (таблиця К.2 додатку К).

Так, АТ «ОТП БАНК» неодноразово підпадав під перевірки НБУ щодо питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (2019 р. та 2022 р.). При цьому, були отримані певні негативні наслідки таких перевірок, за результатами яких у НБУ застосував до АТ «ОТП БАНК» певні заходи (рисунок К.1 додатку К):

а) березні 2019 р.:

1) «штраф у розмірі 7142125,42 грн за:

- здійснення ризикової діяльності у сфері фінансового моніторингу, яка полягає у проведенні в період із березня 2017 р. по червень 2018 р. фінансових операцій із перерахування коштів клієнтів (кошти отримано клієнтами банку від інших юридичних осіб переважно як відступлення права вимоги, оплата за договорами факторингу), згідно з договорами на послуги інкасації коштів на загальну суму понад 700 млн грн іншим банкам. В подальшому ці кошти засобами інкасації інших банківських установ доставлялися готівкою до фінансових установ та використовувалися, зокрема, для видачі кредитів готівкою фізичним особам та розрахунків із фізичними особами за сільськогосподарську продукцію (за інформацією Нацкомфінпослуг, протягом

2017–2018 років кредити фізичним особам відповідною фінансовою установою не надавалися)». Характер та наслідки зазначених фінансових операцій дають підстави вважати, що вони можуть бути пов'язані зокрема з легалізацією кримінальних доходів, конвертацією (переведенням) безготівкових коштів у готівку. При цьому банком не було здійснено заходів для з'ясування суті вищезазначених фінансових операцій, зокрема шляхом витребування у клієнтів додаткових документів і відомостей стосовно зазначених фінансових операцій, як це передбачено внутрішньобанківськими документами з питань фінансового моніторингу;

- невиконання обов'язку виявляти відповідно до внутрішніх документів із питань фінансового моніторингу факт належності клієнта або особи, що діє від його імені, до національних публічних діячів, їх близьких осіб або пов'язаних із ними осіб під час здійснення ідентифікації, верифікації;

- неналежне виконання обов'язку забезпечувати у своїй діяльності управління ризиками та здійснювати переоцінку ризиків клієнтів;

2) письмового застереження зокрема за:

- незабезпечення виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу;

- нездійснення обов'язку стосовно національних публічних діячів, їх близьких осіб або пов'язаних із ними осіб проводити первинний фінансовий моніторинг фінансових операцій, учасниками яких є такі особи, у порядку, визначеному для клієнтів високого ризику;

- незабезпечення надання НБУ повної та достовірної інформації у звітах за формами, у порядку і в терміни, визначені нормативно-правовим актом НБУ» [45];

2) «у вересні 2022 р.:

1) письмове застереження:

- за неналежне виконання обов'язку здійснити переоцінку ризику клієнта та забезпечити підтримання в актуальному стані інформації щодо оцінки ризику свого клієнта;

- за порушення обов'язку суб'єкта первинного фінансового моніторингу в повному обсязі надавати (оформлювати, засвідчувати) в порядку, встановленому НБУ, на його запит інформацію, необхідну для здійснення нагляду у сфері запобігання та протидії;

- за порушення банком вимоги здійснювати верифікацію клієнта до встановлення ділових відносин, вчинення правочинів, проведення фінансової операції, відкриття рахунку або після відкриття рахунку, але до проведення по ньому першої фінансової операції; а також за порушення передавання через Систему BankID Національного банку ідентифікаційних даних клієнтів, щодо яких банком не було здійснено верифікацію (відеоверифікацію) та ідентифікацію (отримання інформації про ідентифікаційні дані) за особистої присутності клієнтів» [46].

Таким чином, АТ «ОТП Банк», як суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний «здійснювати оцінку/переоцінку ризиків, документувати їх результати, а також підтримувати в актуальному стані інформацію щодо оцінки ризиків, притаманних його діяльності (ризик-профіль суб'єкта первинного фінансового моніторингу), та ризику своїх клієнтів таким чином, щоб бути здатним продемонструвати своє розуміння ризиків, що становлять для нього такі клієнти (ризик-профіль клієнтів)» [59]. Так, банк повинен приділити значну увагу формуванню дієвої системи внутрішнього фінансового моніторингу, а функціонуванню підрозділу внутрішнього аудиту банку на підставі ризик-орієнтованого підходу організовує та проводить внутрішні перевірки щодо дотримання банком вимог законодавства України у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та

фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (у т. ч. щодо достатності вжитих банком заходів для забезпечення функціонування належної системи управління ризиками легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення). Підрозділ внутрішнього аудиту банку під час проведення внутрішніх перевірок повинен аналізувати питання достатності та ефективності запровадженої в банку системи автоматизації для виконання банком обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу, а за результатами проведених ним внутрішніх перевірок готує звіти, висновки та пропозиції та здійснює контроль за усуненням виявлених порушень.

Важливою складовою ефективної роботи із запобігання легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом є постійний моніторинг рахунків та операцій. АТ «ОТП банк» повинен поставити за мету «зрозуміти характер діяльності свого клієнта та природу отримання грошових надходжень на його рахунки. Виходячи з цього, банк не повинен спрощувати процедуру ідентифікації при переведенні рахунка з іншої банківської установи, яка дотримується політики «знай свого клієнта» не зрозумівши причин проведення такої операції, оскільки існує ймовірність того, що попередній банк відмовив у обслуговуванні клієнта в зв'язку з неможливістю перевірки даних, що використовуються для ідентифікації клієнта» [28, с. 150]. Ідентифікацією є «процедура розпізнавання користувача в системі як правило за допомогою наперед визначеного імені (ідентифікатора) або іншої апіорної інформації про нього, яка сприймається системою» [55]. Верифікація є процедурою « доказу того, що вірогідний факт або твердження є істинним» [13]. Ідентифікація та верифікація клієнтів банків здійснюється поетапно (рисунок 3.1):

- «від клієнта банку отримуються ідентифікаційні документи, які перевіряються на чинність та відповідність. З цією метою, ідентифікаційні документи копіюються (скануються), копії підписуються і клієнтом, і відповідальним працівником банку, а далі формуються в окрему юридичну справу;

Рисунок 3.1 – Схема реалізації процесу ідентифікації та верифікації клієнта
Джерело [38, с.90].

- на підставі наданих клієнтом документів проводиться вивчення клієнта, оцінка фінансового стану та репутації клієнта;
- відбувається перевірка клієнта на наявність у списках політично значущих осіб, членів їх сімей та пов'язаних з ними осіб. У разі приналежності клієнта до категорії політично значущих осіб готується запит на отримання дозволу на встановлення ділових відносин із таким клієнтом.
- дані про клієнта вносяться в електронну анкету банківської системи та визначається рівень ризику;

- на основі отриманої інформації про клієнта, працівник банку приймає рішення чи про укладання договору, чи про відкриття рахунку, чи про проведення фінансової операції тощо;

- проводиться уточнення та актуалізація даних про клієнта з відповідним внесенням змін у електронну анкету клієнта, внаслідок чого може бути переоцінений рівень ризику;

- на постійні основі банком проводиться моніторинг та контроль проведення процесів ідентифікації, верифікації та належної перевірки клієнтів, а також належного заповнення електронної анкети» [38].

Саме з урахуванням впровадження процесів автоматизації схема автоматизованої ідентифікації та верифікації осіб, які здійснюють фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, набуває удосконаленого вигляду. Так, «згідно з наданими клієнтом ідентифікаційними, фінансовими, статутними (для юридичних осіб) документами, анкетною-опитувальником, з рекомендованих джерел інформації, перевірених сайтів співробітником банку в автоматизовану банківську систему вносяться або підтягуються певні дані у формі анкети клієнта за різними типами клієнтів (фізичної особи, фізичної особи – підприємця, юридичної особи – резидента, юридичної особи – нерезидента, представництва юридичної особи – нерезидента, фінансової установи – кореспондента резидента, фінансової установи – кореспондента нерезидента)» [38, с.91].

Електронна анкета клієнта є внутрішньобанківський електронний документ, в якому зібрана інформація про клієнта під час ідентифікації, верифікації, належної перевірки клієнта, висновки щодо присвоєного клієнту ризику, інформація по переоцінці ризиків, з фіксування дат таких дій. Так, в АТ «ОТП Банк» надається клієнтам опитувальний лист відповідно до категорії клієнта [3]: опитувальний лист фізичної особи; опитувальний лист фізичної особи-підприємця; опитувальний лист юридичної особи-резидента; опитувальний лист юридичної особи-нерезидента; опитувальний лист представництва юридичної особи-нерезидента (додаток Л). Заповнення та

подальше ведення такої анкети про клієнта є обов'язковим до виконання. Така функція покладається на працівників банку, які здійснюють ідентифікацію, верифікацію та належну перевірку клієнта. А контроль за своєчасністю заповнення електронної картки клієнта покладається на керівника Відділення, Філії, Головного офісу.

Варто також відмітити, що «існує достатня кількість схем легалізації доходів одержаних злочинним шляхом за участю банків, тому дослідження типових схем дасть змогу підвищити рівень їх виявлення та запобігання» [77]. НБУ виокремив декілька типових схем сумнівних дій клієнтів банків, кожна з яких створює значні ризики та втрати як для банку, так і для економіки всієї країни. (таблиця 3.1).

Отже, банки можуть бути задіяні в тіньових економічних схемах двома способами:

- добровільно, тобто самостійно здійснюючи нелегальні дії або знаючи про їх здійснення через банківські установи;

- несвідомо, банки не завжди знають про їх участь в незаконних операціях та махінаціях, виступаючи посередником між суб'єктами нелегальних схем. При цьому, не зважаючи на те, чи добровільно, чи несвідомо банки приймають участь у нелегальних схемах, вони повинні нести відповідальність за скоєні правопорушення.

Методику управління ризиком задіяння банку в тіньових економічних схемах, банки, в т.ч. й АТ «ОТП Банк» розробляють самостійно із урахуванням специфіки їх діяльності. Така методика має містити:

- порядок виявлення ризику;
- порядок оцінки ризику;
- порядок присвоєння та терміни перегляду рівня ризику;
- порядок обліку і фіксації результатів оцінки рівня ризику.

Таблиця 3.1 – Типові схеми сумнівних дій клієнтів банку

Назва схеми	Сутність схеми
Виведення капіталу	«Застосовується при продажі товару на експорт іноземним компаніям. Спочатку у контракті зазначається одна валюта розрахунку за товар, а потім один з клієнтів змінює валюту на іншу. Внаслідок цього в країну надходять значно менші обсяги виручки, оскільки прописаний курс у декілька разів нижче за ринковий. Результатом проведення даної схеми є виведення значних обсягів капіталу за межі країни, що прямо впливає на попит/пропозицію та курс національної валюти»
Корупційна	«Одним з прикладів передумов застосування даної схеми може бути проведення державним підприємством тендеру на закупівлю необхідного товару чи послуги. Зазвичай менша частина отриманих коштів використовується учасниками тендеру за призначенням, а більша – надається іншим особам як фінансова допомога або позика, тобто переводиться в готівку» [77].
Котел	«Учасниками даної схеми є фіктивні компанії, які пов'язані між собою та обслуговуються в одному банку. Діяльність деяких подібних компаній спрямована на продаж товарів і послуг тільки за готівку, а деякі такі компанії мають потребу в готівці, оскільки працюють лише за безготівковим розрахунком. Компанії, які працюють тільки з готівковими грошима, не проводять процедуру інкасації, а продають свою готівкову виручку пов'язаним з собою фіктивним компаніям, отримуючи при цьому безготівкові кошти начебто за продаж відповідних товарів чи послуг. Відповідно компанії, які купують готівку, насправді не отримують зазначених товарів чи послуг, а лише кеш на вказану суму продажу» [77].
Фіктивні доходи	«Застосовується для відображення в електронній декларації доходів фізичних осіб фіктивно сформованих джерел походження грошей. Тобто, метою використання даної схеми є необхідність приховування джерел походження ДДОЗШ. Суть даної схеми полягає в тому, що за рахунок отриманих кредитних коштів від банку компанії купують цінні папери (далі – ЦП) у інших компаній. Потім вони надають фінансову допомогу фізичним особам, які також купують ЦП. Після продажу цих ЦП фізичні особи мають можливість задекларувати дохід від продажу. Такі операції проводилися декілька разів по колу» [77].
Готівкові без готівки	«Схемою користуються компанії, які мають однакові ознаки та пов'язані між собою, а також не бажають сплачувати податкові стягнення. На першому етапі застосування даної схеми декілька юридичних осіб оплачує товар/послугу, надані іншою компанією, за безготівковим розрахунком. Потім ця компанія за отримані гроші купує інший товар/послугу, який в майбутньому продає за готівкові кошти, при чому виручка від продаж на рахунок компанії не надходить. Відповідно відбувається ухилення компанії від сплати податків» [77].
Переведення в готівку або отримання готівки	«Основними суб'єктами даних схем є фіктивні компанії, які шляхом проведення схемних операцій бажають здійснити ЛДОЗШ або вивести кошти за межі країни. Суть таких схем проста: фізичні або юридичні особи здійснюють безготівкову оплату за нібито отримані товар/послугу від компаній, які можуть навіть не мати ліцензії на здійснення таких торговельних операцій. Зазвичай такі компанії мають всі ознаки фіктивної діяльності або участі в кримінальних справах. Після отримання безготівкової оплати, фіктивні компанії починають активне зняття готівки в великих обсягах» [77].

Джерело [77].

Так, цікавою та, на наш погляд, ефективною щодо визначення ступеня ризику участі банків у нелегальних схемах, є методика запропонована групою дослідників [43], в основі, якої покладено розрахунок інтегрального показника на основі бальної оцінки критеріїв ризику. За цією методикою, першочергово, для зручності виставлення бальних оцінок та правильного розрахунку інтегрального показника ризику, виокремлюються базові ризики участі банків у нелегальних схемах. До ризиків, які варто виокремлювати як базові, відносяться: ризик клієнта банку, продукту (послуги), країни (географічний), ризики, які спричинені порушенням банком законодавчих вимог у даній сфері. Враховуючи те, що вагомість впливу кожного з базових ризиків на сукупний рівень ризику участі банків у нелегальних схемах є різною, тому при розрахунку інтегрального показника кожному виду ризику надається ваговий коефіцієнт, а сам інтегральний показник розраховується за формулою [43]:

$$I = 0,4 \cdot R_1 + 0,2 \cdot R_2 + 0,2 \cdot R_3 + 0,2 \cdot R_4, \quad (3.1)$$

де I – загальний рівень ризику участі банків у нелегальних схемах;

R_1 – ризик клієнта банку;

R_2 – ризик банківської послуги (операції);

R_3 – ризик країни (географічний);

R_4 – ризик недотримання банком законодавчих вимог.

Таким чином, інтегральний показник є сумою базових ризиків, що зважені за коефіцієнтом вагомості, а кожний з базових ризиків формується з декількох показників, які й оцінюються бально. Так, «ризик клієнта складається з 3 основних показників, ризик послуги (операції) – 4, ризик країни – 2, ризик недотримання банком законодавчих вимог – 3. Кожному з показників ризику, відповідно до обраного критерію, виставляється бал від 1 до 3, де 1 – це низький рівень ризику, 2 – середній, 3 – високий» [43] (додаток К). Після проведення розрахунку відповідних показників та сумарної бальної оцінки за

кожним базовим ризиком участі банків у нелегальних схемах, для обчислення значення інтегрального показника, здійснюється переведення бальної оцінки в одиничне значення за формулою [43]:

$$R_i = n_{\text{факт}} : n_{\text{мак}}, \quad (3.2)$$

де, R_i – і-та складова ризику участі банків у нелегальних схемах;

$n_{\text{факт}}$ – фактична кількість отриманих балів і-ої складової;

$n_{\text{мак}}$ – максимальна кількість балів і-ої складової.

Таким чином, на основі розрахунку в одиничному вираженні кожний базовий ризик участі банків у нелегальних схемах та зваживши їх на відповідні вагові коефіцієнти, здійснюється розрахунок рівня інтегрального показника через додавання отриманих показників ризику. Так, за методикою, 1 є максимальним значенням інтегрального показника, яке свідчить про наявність дуже високого рівня ризику участі банків у нелегальних схемах. Тобто, фактичне значення інтегрального показника дає можливість ризику участі визначення рівня та ймовірності його реалізації банків у нелегальних схемах (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2 – Ідентифікація рівня ризику участі банків у нелегальних схемах та ймовірності його реалізації банком на основі значень інтегрального показника

Значення інтегрального показника	Ймовірність реалізації ризику банком, %	Рівень ризику
0-0,35	0-35	Низький
0,36-0,60	36-60	Середній
0,61-0,89	61-89	Високий
0,90-1,00	90-100	Дуже високий

Джерело [43]

Застосування такого підходу, який уможливорює визначення рівня ризику участі банків у нелегальних схемах через розрахунок значення інтегрального

показника, дозволяє будь-якому банку, в т.ч. й АТ «ОТП Банк», оцінити ефективність системи протидії боротьби з нелегальними схемами клієнтів за участю банків. Також банк отримує можливість виявляти свої слабкі сторони щодо здійснення внутрішнього фінансового моніторингу, існуючі та потенційні загрози і з боку внутрішнього середовища банку, і з боку зовнішнього його середовища.

Відмітимо, що у відкритому доступі необхідної для якісної оцінки за запропонованою методикою інформації банку немає, а тому звичайний користувач не може здійснити таку оцінку. Однак, для відповідного рівня менеджменту банку така інформація є доступною і, вочевидь, ця методика може бути використаною: окремими банком для визначення ефективності системи управління ризиками участі банків у нелегальних схемах та загального рівня ризику участі банків у нелегальних схемах конкретної операції клієнта банку; НБУ для визначення періодичності перевірок банків щодо ефективності здійснення ними фінансового моніторингу.

Висновки

За теоретичними та аналітично-методичними положеннями кваліфікаційної роботи можна зробити такі висновки.

Сьогодні Україна впевнено дотримується визначеного нею вектору на євроінтеграцію, який стимулює наше суспільство до відповідності стандартам загальноєвропейської політики боротьби з фінансовою злочинністю, з відмиванням коштів. Підтримка політики боротьби з фінансовою злочинністю покращує інвестиційний імідж України та підвищує її позиції у світових рейтингах економічної свободи, верховенства права, захисту прав власності. Питання боротьби з нелегальним обігом грошових потоків, які одержані злочинним шляхом, є актуальними й для України. Органом, уповноваженим Україною на виконання функцій підрозділу фінансової розвідки є Державна служба фінансового моніторингу. Це національний центр отримання та аналізування повідомлень про підозрілі операції, інші операції, що мають відношення до легалізації «брудних» грошей, пов'язаних предикатних злочинів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

Найпотужнішим щодо фінансового забезпечення сектором вітчизняної економіки є банківський сектор, за допомогою інституційних одиниць якого здійснюються масштабні переливання грошових коштів як на національному, так і на міжнародному рівні. Тому, саме на банки покладено зобов'язання щодо оцінки ризику ділових відносин (фінансової операції без встановлення ділових відносин) з їх клієнтами. Як суб'єкти первинного фінансового моніторингу банки виконують такі функції: організаційно-управлінську (упорядковуючу); контрольню-наглядову; аналітичну; інформаційну; превентивну (попереджувальну чи запобіжну) та захисну. Система фінансового моніторингу в банківській сфері має свої особливості формування та функціонування. Банк з урахуванням особливостей своєї діяльності (зокрема характеру й обсягів

діяльності, видів послуг, що надаються, типів клієнтів, що обслуговуються, використання новітніх технологій) та притаманних своїй діяльності ризиків запроваджує систему автоматизації банку, яка є комплексною інтегрованою системою автоматизації процесів фінансового моніторингу, що може складатися з кількох окремих систем або підсистем, які забезпечують функціонування належної системи управління ризиками легалізації доходів банку. За допомогою експлуатації інформаційно-аналітичної системи протягом 2017-2022 рр. Держфінмоніторингом України отримано та оброблено 367776118 повідомлень про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, при цьому, 854946 повідомлень отримано протягом трьох кварталів 2022 р. У 2020-2021 рр. спостерігається різке зменшення кількості повідомлень про фінансові операції, що надходять до Держфінмоніторингу України від суб'єктів первинного фінансового моніторингу (у 2020 р. порівняно із 2019 р. їх кількість зменшилась на 6711837 повідомлень (на 58,68%); у 2021 р. порівняно із 2020 р. їх кількість зменшилась на 3065660 повідомлень (на 64,87%).

Найбільш активними суб'єктами первинного фінансового моніторингу в системі звітування Держфінмоніторингу України є банки, які надсилають основну частину повідомлень про операції, що підлягають фінансовому моніторингу.

Одним із найбільших вітчизняних банків, який є визнаним лідером фінансового сектора України є Акціонерне товариство «ОТП Банк». На українському фінансовому ринку АТ «ОТП Банк» функціонує з 1998 р. Діяльність АТ «ОТП Банк» має на меті надання повного кола банківських послуг в рамках банківської ліцензії, що надана НБУ, а також одержання прибутку в інтересах акціонерів банку. Результати аналізу обсягу та динаміки складових активів АТ «ОТП Банк» свідчать про значне зміцнення фінансово-майнового забезпечення, що, своєю чергою, позитивно впливає на зростання прибутків, капіталу та зобов'язань банку. Отже, варто відмітити, що АТ «ОТП

Банк» є банком, який міцно утримує досягнуті ним високі позиції на фінансовому ринку України.

Банки, як суб'єкти первинного фінансового моніторингу повинні встановлювати високий ризик ділових відносин (фінансової операції без встановлення ділових відносин) щодо таких клієнтів. НБУ щорічно оприлюднює плани перевірок з питань фінмоніторингу, дотримання валютного та санкційного законодавства. АТ «ОТП БАНК» неодноразово підпадав під перевірки НБУ щодо питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (2019 р. та 2022 р.). При цьому, були отримані певні негативні наслідки таких перевірок, за результатами яких у НБУ застосував до АТ «ОТП БАНК» певні заходи.

АТ «ОТП Банк», як суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний здійснювати оцінку/переоцінку ризиків, документувати їх результати, а також підтримувати в актуальному стані інформацію щодо оцінки ризиків, притаманних його діяльності (ризик-профіль суб'єкта первинного фінансового моніторингу), та ризику своїх клієнтів таким чином, щоб бути здатним продемонструвати своє розуміння ризиків, що становлять для нього такі клієнти (ризик-профіль клієнтів).

Важливою складовою ефективної роботи із запобігання легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом є постійний моніторинг рахунків та операцій. АТ «ОТП банк» повинен поставити за мету зрозуміти характер діяльності свого клієнта та природу отримання грошових надходжень на його рахунки. Виходячи з цього, банк не повинен спрощувати процедуру ідентифікації при переведенні рахунка з іншої банківської установи, яка дотримується політики «знай свого клієнта» не зрозумівши причин проведення такої операції, оскільки існує ймовірність того, що попередній банк відмовив у обслуговуванні клієнта в зв'язку з неможливістю перевірки даних, що використовуються для ідентифікації клієнта. Електронна анкета клієнта є внутрішньобанківський електронний документ, в якому зібрана інформація про

клієнта під час ідентифікації, верифікації, належної перевірки клієнта, висновки щодо присвоєного клієнту ризику, інформація по переоцінці ризиків, з фіксування дат таких дій. Так, в АТ «ОТП Банк» надається клієнтам опитувальний лист відповідно до категорії клієнта: опитувальний лист фізичної особи; опитувальний лист фізичної особи-підприємця; опитувальний лист юридичної особи-резидента; опитувальний лист юридичної особи-нерезидента; опитувальний лист представництва юридичної особи-нерезидента.

Ефективною щодо визначення ступеня ризику участі банків у нелегальних схемах, є методика в основі, якої покладено розрахунок інтегрального показника на основі бальної оцінки критеріїв ризику. За цією методикою, першочергово, для зручності виставлення бальних оцінок та правильного розрахунку інтегрального показника ризику, виокремлюються базові ризики участі банків у нелегальних схемах. До ризиків, які варто виокремлювати як базові, відносяться: ризик клієнта банку, продукту (послуги), країни (географічний), ризики, які спричинені порушенням банком законодавчих вимог у даній сфері. Застосування такого підходу, який уможливорює визначення рівня ризику участі банків у нелегальних схемах через розрахунок значення інтегрального показника, дозволяє будь-якому банку, в т.ч. й АТ «ОТП Банк», оцінити ефективність системи протидії боротьби з нелегальними схемами клієнтів за участю банків. Також банк отримує можливість виявляти свої слабкі сторони щодо здійснення внутрішнього фінансового моніторингу, існуючі та потенційні загрози і з боку внутрішнього середовища банку, і з боку зовнішнього його середовища.

Список використаних джерел

1. Акімова О. В. Методологія розвитку підсистеми фінансового моніторингу в системі державного фінансового контролю: автореф. дис. канд. екон. наук. Чернігів, 2017. 40 с.
2. Акімова О. В. Фінансовий моніторинг в системі державного фінансового контролю : теорія, методологія, практика : [монографія] / О. В. Акімова. Краматорськ : ДДМА, 2017. 300 с.
3. АТ «ОТП Банк». – Офіційний сайт. – URL: <https://www.otpbank.com.ua/about/informations/questionnaire/> (дата звернення 12.09.2022).
4. Балансові звіти банків. – Офіційний сайт НБУ. – URL: <https://bit.ly/3hcxVZn> (дата звернення 15.11.2022).
5. Балануца О. О. Особливості формування системи фінансового моніторингу в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 6. С.38-40.
6. Безпека та конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації: монографія / О. С. Власюк, А. І. Мокій, О. І. Ілляш, В. І. Волошин, М. І. Флейчук, Т. О. Власик та ін.; за заг. ред. О. С. Власюка. Київ: НІСД, 2017. 384 с.
7. Берізко В.М. Щодо питання понятійного апарату «фінансовий моніторинг». *Право України*. 2006. № 12. С. 52–53.
8. Бірюкова І. Г. Основні проблеми фінансового моніторингу у протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2012. №1(56). С.235-241.
9. Бормотова М. В., Мухіна К. О. Дослідження сутності поняття «фінансовий моніторинг». *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. № 49. С. 214-217.

10. Боротьба з відмиванням грошей: європейський досвід для України. – URL: <https://bit.ly/3iP3Jm9> (дата звернення 14.11.2022).
11. Бредуляк К. Фінансовий моніторинг. Ризики для банку. Юрист і Закон. №13. 2018. URL: <https://bit.ly/3FG0nee> (дата звернення 14.11.2022).
12. Васюк М. В. Теоретичне визначення системи державного фінансового моніторингу як складової фінансової безпеки України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2015. Вип. 15. Ч. 5. С. 141-145.
13. Верифікація. – URL: <https://bit.ly/3Hw9DTt> (дата звернення 20.11.2022).
14. Вовчак О. Д., Канцір В. С., Канцір І. А. Фінансовий моніторинг як економіко-правовий метод протидії тероризму. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2019. № 2(29). С. 339- 347.
15. Возняковська Х. А. Фінансовий моніторинг як інструмент протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2012. № 1. С. 79-90.
16. Воронова Л. К. Фінансове право України. Київ: Прецедент; Моя книга, 2007. 448 с.
17. Гаврилишин А. П. Щодо питання понятійного апарату «фінансовий моніторинг». *Організаційно-правове забезпечення діяльності контролюючих та правоохоронних органів у сфері господарювання: проблеми сьогодення і перспективи розвитку*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Ірпінь, 27-28 вересня 2008 р.). Ірпінь: Нац. ун-т ДПС України, 2008. С. 137-141.
18. Грабчук О., Супрунова І. Фінансовий моніторинг як умова забезпечення державної безпеки країни: поняття, складові, етапи розвитку. *Аспекти публічного управління*. 2020. Т. 8. № (4). С. 75-83.
19. Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей – FATF. – URL: <https://www.fiu.gov.ua/content/uk/fatf.htm> (дата звернення 22.10.2022).

20. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2018/843 від 30 травня 2018 року про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму та про внесення змін до директив 2009/138/ЄС і 2013/36/ЄС. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_010-18#Text (дата звернення 20.11.2022).

21. Директива Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей (91/308/ЄЕС). – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_148 (дата звернення 20.11.2022).

22. Дмитренко М. Г. Легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму : сучасні економічні аспекти і вплив на розвиток банків : монографія. Київ : УАБС НБУ, 2014. 302 с.

23. Довгань Ж. Індикатори та моніторинг фінансової стійкості банківської системи. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2011. № 2. С. 31-41.

24. Дропа Я. Б., Тесля С. М., Піхоцька М. Р. Розвиток системи фінансового моніторингу як складової частини формування ефективного контролю й безпеки в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Вип. 37. С.35-43.

25. Дубина М.В. Роль системи фінансового моніторингу у розвитку ринку фінансових послуг. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2015. Вип. 3 (33). С.44-57.

26. Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках : навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 292 с.

27. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник (4-те вид. випр. та доп.) – К.: Т-во «Знання», КОО; Львів; Вид-во Львів. банківського ін-ту НБУ, 2002. 566 с.

28. Каднічанська В. М., Уткіна О. В. Теорія та практика функціонування системи фінансового моніторингу в банках України. *Молодий вчений*. 2014. № 12(2). С. 149-152.

29. Канцір І. А., Брицька М. Р. Фінансовий моніторинг як парадигма державної політики у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом та проявам тероризму. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 48-3. С. 68-71.

30. Квасницька Р.С., Лега О.О. Фінансовий моніторинг в системі заходів боротьби з відмиванням коштів в Україні /Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків : матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси : Навчально-наукове відділення ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. – 267 с. С.252-255

31. Клименко А. О. Організаційно-правові засади діяльності банків в системі заходів протидії легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2004. 19 с.

32. Колдовський М. В. Діяльність банків з протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / М. В. Колдовський. – Суми, 2009. – 18 с.

33. Колодізев О. М. Шляхи удосконалення організації системи фінансового моніторингу в умовах геополітичних викликів сучасності. *Управління розвитком*. 2018. № 2. С. 48–54.

34. Колодізев О. М., Плескун І. В. Фінансовий моніторинг у банках України: сутність і визначення проблем реалізації в сучасних умовах розвитку економіки. *Управління розвитком*. 2017. № 3–4 (189–190). С.24-35.

35. Комісаров О.Г., Скрипка О.Ю., Собакаръ А.О. Первинний фінансовий моніторинг у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму : монографія. Дніпропетровськ, 2015. 184 с.

36. Костюченко О. Є., Кривуля К. А. Правові умови та шляхи вдосконалення системи фінансового моніторингу в банку. *Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси*. 2012. Вип. 9(4). С. 205-214.

37. Кузьменко О. В., Бойко А. О., Яровенко Г. М., Доценко Т. В. Сценарії реформування національної системи фінансового моніторингу. *Економіка і держава*. 2020. Вип. № 1. С. 9-15.

38. Кузьменко О.В., Доценко Т.В., Кушнерьов О.С. Удосконалення системи фінансового моніторингу: автоматизація процесу верифікації клієнтів банку. *Науковий погляд: економіка та управління*, № 2 (72) / 2021. С.88-95.

39. Латковська Т. А. Фінансовий моніторинг крізь призму нових реалій суспільного життя / Т. А. Латковська // *Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. – Одеса : Гельветика, 2020. Т. 2. С. 9-12.*

40. Леонов С., Бойко А., Боженко В., Лучко І. Роль та значення національної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, у сучасних умовах розвитку фінансового ринку України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 3 (19). С. 305-313.

41. Маргасова В. Г. Система забезпечення стійкості національної економіки та її безпеки: теорія, методологія, практика управління: монографія. Чернівці: Десна Поліграф, 2014. 416 с.

42. Мордань Є. Ю., Бондаренко Є. К., Кальченко Я. І., Давиденко Ю. С. Банківські ризики легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом: сутність, види та система управління. *Економіка та держава*. 2021. № 1. С. 115-128.

43. Мордань Є. Ю., Бухтіарова А. Г., Кравченко Я. І. Оцінка ризику участі банків у нелегальних схемах. *Ефективна економіка*. 2021. № 7. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9058> (дата звернення: 12.11.2022)

44. Москаленко Н. В. Світовий досвід побудови системи запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансування тероризму. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія «Економіка та управління». 2020. № 2. С. 119-123.

45. Національний банк у березні застосував до АТ «ОТП БАНК» заходи впливу за порушення законодавства у сфері фін моніторингу. – URL: <https://bit.ly/3hjTKou> (дата звернення 20.11.2022).

46. Національний Банк у серпні застосував до 2 банків та 13 небанківських фінансових установ заходи впливу за порушення у сфері моніторингу та валютного законодавства. – URL: <https://bit.ly/3UXfEvK> (дата звернення 20.11.2022).

47. Національний банк України. – Офіційний сайт. – URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення 10.12.2022)

48. Орлюк О.П. Фінансове право. Академічний курс : підручник. – К. : Юрінком Інтер, 2010. 808 с.

49. Основні напрями розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України № 435-р від 12 травня 2021 р. – URL: <https://bit.ly/3W3wnOG> (дата звернення 10.10.2022).

50. Оцінка та управління ризиком використання послуг для легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму в комерційному банку : монографія / за заг. ред. О. М. Бережного ; [С. О. Дмитров, О. В. Меренкова, Т. А. Медвідь, О. М. Ващенко]. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 114 с.

51. Патюта І. М. Сучасні схеми і підходи до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом у банківському секторі України. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 6. С. 262-269.

52. Першин В. Державний фінансовий моніторинг: завдання та функції. *Публічне право*. 2017. № 1 (25). С.45-50.

53. Пестовська З. С., Гудзь Н.І. Сучасні аспекти організації банками фінансового моніторингу. Проблеми системного підходу в економіці. 2017. Вип. 6(2). С. 118-124.

54. Підхомний О. Фінансова безпека України: інструменти і стратегії формування: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 320 с.

55. Поняття про ідентифікацію. – URL: <https://bit.ly/3Fd3rgg>

56. Порядок ведення Державною службою фінансового моніторингу обліку інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу: порядок : офіц. текст : за станом 09.09.2020 р. – URL: <https://bit.ly/3UTNiCm> (дата звернення 24.11.2022)

57. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: закон : офіц. текст : за станом 15.03.2022р. – URL: <https://bit.ly/3FSIAkh> (дата звернення 20.11.2022).

58. Про Державну службу фінансового моніторингу України : положення : офіц. текст : за станом 01.08.2020р. – URL: <https://bit.ly/3VQ122a> (дата звернення 24.11.2022)

59. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : закон : офіц. текст : за станом 19.11.2022р. – URL: <https://bit.ly/3FnpiBO> (дата звернення 25.11.2022)

60. Про здійснення банками фінансового моніторингу : положення : офіц. текст : за станом 15.01.2021р. – URL: <https://bit.ly/3VMMVe4> (дата звернення 25.11.2022)

61. Про здійснення установами фінансового моніторингу : положення : офіц. текст : за станом 15.01.2021р. – URL: <https://bit.ly/3Pg0z7a> (дата звернення 25.11.2022)

62. Про особливості виконання окремих вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу, валютного нагляду, нагляду з питань реалізації і моніторингу ефективності персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) протягом дії воєнного стану : Постанова Правління НБУ : офіц. текст : за станом 05.10.2022р. – URL: <https://bit.ly/3hi1XcN> (дата звернення 01.12.2022)

63. Про порядок організації та здійснення нагляду у сфері фінансового моніторингу, валютного нагляду, нагляду з питань реалізації і моніторингу ефективності персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних

заходів (санкцій) : положення : офіц. текст : за станом 01.07.2020р. – URL: <https://bit.ly/3iIwh0v> (дата звернення 20.11.2022).

64. Пушак Я. Я., Трушкіна Н. В. Сутність поняття «фінансовий моніторинг» у контексті забезпечення національної безпеки. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 2 (41). С. 197-203.

65. Пушак Я. Я., Трушкіна Н. В. Фінансовий моніторинг як інструмент забезпечення національної безпеки. *Фінансова розвідка в Україні: зб. Матеріалів наук.-практ. семінару (м. Львів, 25 листопада 2021 р.)* / уклад. В. С. Бліхар. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 119-122.

66. Рекуненко І.І., Кобець Ж.О., Швидько І.О. Особливості формування та застосування системи фінансового моніторингу в Україні. *Вісник СумДУ. Серія “Економіка”*. 2020. № 1. С.104-117.

67. Річні звіти Держфінмоніторингу за 2017-2021 роки. – URL: <https://bit.ly/3VPbcZh> (дата звернення 20.11.2022).

68. Савченко Л.А. Правові основи фінансового контролю : навч. посібник. – К. : Юрінком Інтер, 2008. 504 с.

69. Смагло О. В. Оцінка ризику легалізації злочинних доходів суб’єктів первинного фінансового моніторингу. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2015. № 4 (74). С. 201-212.

70. Смагло О. В. Функціонування системи фінансового моніторингу в Україні. *ЕКОНОМІКА ТА СУСПІЛЬСТВО*. 2021. Вип. 26. – URL: <https://bit.ly/3uHGehB> (дата звернення 16.10.2022).

71. Сова О., Завадська О. Місце фінансового моніторингу в системі банківського нагляду. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2020. №1(5). С.56-67.

72. Статут АТ «ОТП Банк». Офіційний сайт АТ «ОТП Банк». – URL: <https://bit.ly/3HshvVW> (дата звернення 21.10.2022).

73. Сучасні економіко-правові ризик-орієнтовані засоби регулювання розвитку ринку фінансових послуг : монографія / За ред.

Н. М. Внукової, С. В. Глібка. – Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. – 304 с.

74. Сюркало Б. Напрями вдосконалення системи державного фінансового моніторингу. *Ефективна економіка*. 2013. №3. С. 241-244

75. Телестакова А. А., Мірзоян Р. А. Зміст та значення фінансового моніторингу за діяльністю установ банківської системи України. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 69. С. 192-199.

76. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрямки подолання /за ред. Я. А. Жаліла. – Київ: НІСД, 2011. 31 с.

77. Фінансовий клуб. Нацбанк розкрив 7 основних схем відмивання грошей банками : URL: <https://bit.ly/3UlhVMk> (дата звернення 23.11.2022)

78. Чуніхіна Л.М. Первинний фінансовий моніторинг в банках України як засіб запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Л. М. Чуніхіна. – Львів, 2017. – 18 с.

79. FATF. – Офіційний сайт. – URL: <https://www.fatf-gafi.org/> (дата звернення 25.10.2022).